

Al Liamm

Tir na nÓg

Gwengolo - Here 2017

Tarzh : c.pxhere.com

www.alliamm.bzh

424

Nevez embannet gant Al Liamm

Du evel an noz liesliv

Dastumad danevelloù gant
Malo Bouëssel du Bourg,

136 pajenn, 12€

Feulster... Nann !

Pezh-c'hoari gant Jan Veldman,
brezhoneg gant Goulc'han

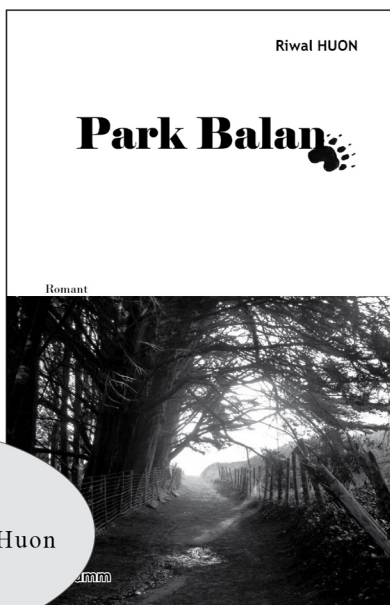
Kervella

44 fajenn, 9€

Park Balan

Romant gant Riwal Huon

170 pajenn, 12€

Kuzul ar Brezhoneg

Tachenn Volta 2 - 1 straed Ampère - 22300 Lannuon

TAOLENN

Al Liamm 424 , Gwengolo - Here 2017

BARZHONEGOÙ

Lies bed eo va bro , gant Fulup LANNUZEL	3
Broellañ , gant Jil BOUCHERIT	5
Barzhonegoù berr , gant Pierre-Yves KERSULEC	7

KANAOUENN

Bro gozh ma mamm , gant Tugdual KALVEZ	11
---	----

DANEVELLOÙ

Klañvour ar gambr 212 , gant Yael ar GOV	13
Ur spered dieub , gant Jef PHILIPPE	17
O tistreiñ deus foar Landi , gant Dewi SIBERIL	19
Mont gant an hentoù , gant Herve ar GALL	27

MARVAILH

Ar roue mat , gant Yulia BORISOVA	31
--	----

SKRIVAGNERIEN

Angèle Jacq, Ar vuhez gwir , gant Al Liamm & Brezhoweb	49
---	----

E KOUN

100 vlez zo : marv Bleimor , gant Iwan ar FUR	55
Yann-Bêr Kalloc'h , gant Antony HEULIN	68
Erwan ar Moal, brezhoneger, kelaouenner, labourer-douar, enepnazi , gant Jean-Jacques MONNIER (bzhg gant Herve LATIMIER)	75

PENNAD-KAOZ

Men glaz , gant Goulc'han KERVELLA	81
---	----

HEKLEV SEVENADUREL

A-dreuz lenn	89
Petra nevez ?	95
Notennoù	99

www.alliamm.bzh

Embannet gant skoazell

centre national du
Livre

Al Liamm

Tîr na nÔg

Rener

Tudual HUON

6, Straed ar C'hroashent
35114 LANWEZOÛ

Teñzorer

Herve HUON

Sekretour

Herve LATIMIER

27, bali Laenneg - 35000 ROAZHON

Kuzul-ren

Tudual Huon, Herve Huon,
Annaig Kervella, Herve Latimier,
Erwan Hupel, Malo Bouëssel du Bourg,
Stefan Carpentier, Riwal Huon

Burev

Jerom OLIVRY

Tachenn Volta 2
1 straed Ampère
22300 LANNUON

sektourva@alliamm.bzh

**Kasit ho skridoù da
skridou@alliamm.bzh**

AL LIAMM Tir na nÔg n° 424

Revue littéraire bimensuelle éditée par AL LIAMM, Date de parution : Octobre 2017, Dépôt légal : 4ème trimestre 2017
Directeur de publication : Tudual HUON, 6 rue du Croissant 35114 St Benoit des Ondes, *Secrétaire* : Herve LATIMIER,
27 bd. Laennec 35000 Rennes, *Administration et abonnement* : 14 rue du Muguet 22300 Lannion
sektourva@alliamm.bzh
Imprimeur : Ouestélio 505 rue Julien de la Gravière Port de commerce CS 92901 - 29229 Brest CEDEX 2
Abonnement : normal 35€, étudiants/chômeurs 19€, étranger 40€, numérique 15€, prix au numéro 7€
C.P.A.P. 0421 G 88189

Lies bed eo va bro

Fulup LANNUZEL

Pa glevan ar ger *hollvedel*
E sav va fenn-bazh d'al laez
Evel ur *basball bat* da zarc'hav
Gant ar re a venn ober ar bed eus o bro
Hag int bedvroidi d'o meno
Tud a vesk dremm ha derc'h
Evned-preizh a zianzav an avel o doug
Disgwrizierien mennet da ziwriziennañ kement
[hil zo
Tud a gred dezho e kresk ar gwez en dour sall

*

Pa glevan ar ger *identelezh*
E c'houziz va fenn-bazh d'an diaz
Evel ur *poker* da bifonañ ludu ha regez
Ar re a venn ober ar vro eus o bed
Hag int brovediz d'o meno

Tud a vesk dremm ha drec'h
Buzhuged a dreizh an douar o revag
Gwrizierien mennet da hiliañ kement hadenn zo
Tud a gav dezho e voueta 'r sabr ar roc'h

*

Ha pa sourro al *liesvedelezh*
E tiflosk va fenn-bazh
Gant ur c'heduniañ
A vezo etre krec'h ha diaz
Ar re a c'hoantay bediñ o bro ha broiñ o bed
Tud a lak kezkevret
Ha dremm ha derc'h ha drec'h
Tud a loazioù ha tud a wrizioù
Ha pa vo peuzsec'het an douar
Tud a c'hounezo

Broellañ

Jil BOUCHERIT

O tont en-dro eus un droiad war ar maez
Gourvezet war ur bank tostik-tra d'ar ganol
Klukañ dievezh ur banne en deñvalijenn holl
Den ebet tro-dro e-giz pa vije ar bed o paouez
[diwan

Gant ar mouch avel a laka bleñchoù gwez
Da luskañ gouestad ar vertuz pagan

Plac'h neved pa vi o luskellat da grouadurig
N'eo ket e amzer yen ar goañvezh-mañ
Hogen tost d'ar siminal ma vez etivi
O koazhañ 'n ur strakal
A-walc'h n'ez kwelin ket o tispakañ da vronnoù
Evit reiñ d'az pugel da denañ da dezioù
Kent dezhañ en em reiñ da c'harmañ

N'eus den ebet tro-dro en nozvezh-mañ arre
Ar bier zo mat evit ma spered da gemer e lusk

Dilezel ma c’horf brevet gant doareoù nevez
Ar breizourion o dremmoù loavus

Re vihan ar bed evit an dud-se ma
N’o devo biken o gwalc’h a wad da evañ
Ha gwir ne oa an dibennerez met un deroù ?
Penn dinamm gwerc’hez yaouank digor he genoù
He blev ruz dispak hag eogiñ er fankigell
Mordokeddilavreg, “debrerien-tud” dalfasok
O dent ha risignal hudur e-tal he c’helan mik
En diabell ur vrazerez diac’hubet
Eus he c’hrouell diwar-bouez broudoù
Ul laouer he c’hof dourwad stambouc’het
A-benn boueta o c’hezeg, gant kerc’h
Da c’hortoz emgannoù all mui tangwalloù

Netra ne ra aon d’an dud-se

Koulskoude
Ur c’hwitadenn
Eo bet evito
An nukleel eno

Pemoc’h Plogo
Añjela
An aotreegezh
Bugaled Breizh
Naoned er vro !

Barzhonegoù berr

Pierre-Yves KERSULEC

I

Selloù grizias
o parañ flamm
war-zu goul
ar sklêrijenn

II

Deskiñ karout
didrouz ha blin
gwriziennet don
en digenvez

III

Bout
betek disoñjal
eo bet beuzet al loar
gant an ankounac'h

IV

War-raok
pelloc'h
evit ar c'hoant
o flouraat gloaz
an oabl
en ur fregañ
bannwel an noz

V

War-glask emayout
eus an atil
ma tassono
gerioù da yezh
sklinton ha spis
neved divlamm
ar c'hoadoù kuzh

VI

D'an noz
e teu
klemmoù
al lenn
da chom a-sav
war ribl ar bed
ha d'en em goll
war-nes tarzhañ
dirak lanv
da soñjoù du

VII

Glav
o kouezhañ
war-lerc'h ar glav
liñvadenn
c'hlas
ar stêrioù
ruz

VIII

Er-maez eus ar vuhez
evel ar bleuñv
o luskellat
leizhenned al
lenn
kuñv ha didrouz
askorn
an teuz
oc'h anadiñ

IX

Baradoz
an aod
wenn
e kornig
da lagad
evel kroc'hen an hañv
war bili
an donvor

Bro gozh ma mamm

Tugdual KALVEZ

War an ton Dirty old town, kanet gant The Pogues.

Pa oan mousig
En Erge-Vihan
E yaen dousik
Betek Kerogan
Pa oan mousig
En Erge-Vihan
E soñje din
Tizhout kalon an Arvorig.

Bro gozh ma mamm
Pa oan paotr yaouank
A gane din
Ur sonenn difin
Bro gozh ma mamm
Pa oan paotr yaouank
'Seblante din
Bezañ ur plac'h koant.

Ha bremañ c'hoazh
Ma 'z on un den kozh
A ya goustad
A vintin da noz
Ha bremañ c'hoazh
Ma 'z on un den kozh
'Welan ma bro
O skediñ en noz.

Tra ma vo bev
Pobl vat an Arvor
He yezh disyev
He dazont digor
Tra ma vo bev
Pobl vat an Arvor
He do hor Bro
Spi enni atav.

Klañvour ar gambr 212

Yael ar GOV

Plijus e vez labourat e servij ar medisinerezh skevent. A-wechoù e vank arc'hant, gwir eo, pe gweleoù, pe medisined, pe koskor all, met klañvourien a vez dalc'hmat, goude ma varv meur a hini bep sizhun.

Amañ, en trepasoù heoliet ha didrouz e-lec'h ma kresk plant bras betek ar solier, e tenn ar servij d'un oaziz a beoc'h e-kreiz birvilh an ospital.

Un deiz, d'ur Sul, e teuas un den, en e wiskamant louet kran, da vountañ war an nor a-flav, hag eñ o klemm, gwashañ ma c'halle :

— Poan ! Poan ! Me poan ! Me poan !

Kement ha ken bihan ma reas d'ar sekretourez sevel he fenn diwar skramm hec'h urzhiataer :

— N'eo ket amañ emañ rann an trummadoù, Aotrou ! Tremenit dre burev an degemer, mar plij !

Chom a rae ar paotr evel ur peul dirazi. A-greiz-holl setu eñ o taoublegañ gant ar boan. Evel ma ne ouie ket ar sekretourez

petra ober gantañ e c'halvas ar mezeg war e dro. Just a-walc'h e oa unan o tremen.

— Kavit ur gwele d'ar c'hlañvour-mañ, hag un eur d'ober skinskeudennoù. Gwad zo ouzh e roched, war a welan ! emezañ.

Leuniet ha sinet e voe ar follenn-degemer gant ar paotr gwisket kran, na basae na ne glemme ket kement ken. Hervez a lenne ar sekretourez e oa Kusmir A. e anv, pemp bloaz ha daou-ugent dezhañ, genidik eus Grozny, e Bro-Tchetchenia. En-dro d'e viz ur pikol gwalenn aour.

Kaset e voe gant ur glañvdiourez d'ar gambr 212, ha lakaet da vont er gwele. Graet he labour, kuit ar glañvdiourez. Ar paotr, en e c'hourvez, a selle ouzh an oabl dre ar prenestr, ur mousc'hoarzh war e c'henoù.

Treñ e benn a reas neuze da sellout ouzh an eil gwele. E-barzh hennezh e oa Gweltaz, ur paourkaezh intañv en e bevar-ugent vloaz, un toull en e c'houzoug, un duellenn en toull, evit kas an aer d'e skevent, hag abalamour da se e chome mut evel ur pesk. Nemet bourbouilhat ne rae, gwechig an amzer.

*
* *

Ne gompene ket ar vezeien. Bemdez, koulskoude, e klaskent eus pelec'h e teue ar boan ken bras a rae d'ar paotr klemm dalc'hmat. Tra ne welent war o skinskeudennoù... ha koulskoude e vleje Kusmir evel ul leue. E gwirionez e vleje dreist-holl dirak an aotrounez o saeoù gwenn. Goude ur pennad e voe ret dezho anzav e oa an den o kontañ flugez, o tremen lost al leue dindan o fri, ha se ne c'halle ket padout mui. Neuze ez eas an doktor Halegoed, penn bras ar servij, da zisplegañ an traoù da Gusmir :

— N’eus kleñved ebet ganeoc’h, Aotrou Kusmir... N’oc’h ket klañv... Ret eo deoc’h mont kuit ac’hann bremañ. Ne c’hallomp ket skoazellañ ac’hanoc’h mui...

— Geo, geo, me klañv-kenañ ! a respontas Kusmir.

A-benn ur miz en doa kemeret plegoù ha ne c’heller ket gouzañv en un ospital : butunat a rae er gambr, noz ha deiz e sone e bellgomzer hezoug, hag a veure da noz e tegemere tud trouzus tro-dro d’e wele, betek pemp pe c’hwec’h den a-wechoù, ar pezh a oa berzet groñs ivez gant ar reoliadur diabarzh.

Un deiz ez eas penn-bras ar servij e kounnar ruz : daou glañvour, ur c’hrign-bev ganto, o paouez bezañ oberataet, a c’hortoze diglemm en trepas. Lec’h ebet dezho abaoe an derc’hent, hag ar furlukin-mañ, an Tchetchen yac’h ha dizoare anezhañ, ne felle ket dezhañ kuitaat e gambr ! Biskoazh kemend-all !

Bountañ a reas war an nor ha mont a-benn e Kusmir a oa o koarañ e votoù, ur sigaretenn en e veg.

— Er maez ! Diouzhtu ! a huchas an doktor Halegoed.

Sevel a reas Kusmir, mont da wele e amezeg, furchal gant e zorn dindan ar pallenn, etre e zivhar, tapout e bistolenn kuzhet mat e gaol e “vignon” – piv ’ta en dije soñjet furchal aze ? – ha hejañ anezhi dindan fri ar mezeg en ur lavarout :

— Te c’hoant me ober pao pao ? Pe ober war-dro gwreg ha bugale te ?

Spontet ar mezeg, ma tistroas, lostek, da weladenniñ e glañvourien all, hep ober rebech ken.

Un nebeud deizioù war-lerc’h e voe gwelet Kusmir e-korf ur roched gwenn-kann, o kerzhout en trepasoù, strafuilh ennañ, e bellgomzer peget ouzh e skouarn. Un tamm nec’het e oa an holl dud o welout anezhañ ken daoubennet. Ur voutailhad c’hwezh-vat a ranke bezañ bet fuilhet war e benn : klevet e veze en trepas a-bezh. Hag a-daol-trumm, kuit an den. Liv

ebet anezhañ ken. Nemet ar frond anezhañ a chome war e lerc'h.

War e wele e voe kavet kazetenn an deiz, digor war ar bajenn pevar, ma lenned : « **Brezel etre pennoù bras e-metoù ar mafia tchetchen** : *ur paeron drouklazhet dec'h da noz dirak tavarn Ty-Anna, h.a. h.a...* ». Dindani, ur voestad sigarettennoù hag un tamm paper peg outi : « Aotrou ma doktor Halegoed, bennozh Doue deoc'h ».

Pa voe tro Gweltaz da vont en-dro d'ar gêr e voe dibunet digarezioù dezhañ adarre gant ar skipailh-yeç'hed... Paourkaezh tad-kozh spontet gant e amezeg, er moked, en trouz, ur bistolenn karget kuzhet etre e zivhar ! Gweltaz avat n'en devoa droug ouzh den ebet. Trugarekaat a reas an holl, unan-hag-unan, ha kamm-jilgamm e kuitaas an ospital.

Er straed e ehanas ul limouzinenn zu dirazañ : hag eñ da sevel e-barzh.

Hag ar c'harr da bellaat, goustad ha didrouz, dindan skeud gwez ar vali.

Ur spered dieub

Jef PHILIPPE

Ur wech e oa ur prizoniad. En e gell ne rae nemet treiñ en-dro hag a bep seurt soñjoù du a zeue da lakaat anezhañ dibaouez e kañv. Un deiz e teuas da soñj dezhañ e c'helle dieubiñ e spered, daoust ma n'helle ket dishualañ e gorf. Met e spered eta a oa mil stag ouzh e gorf : an disparti ne oa ket aes.

Ha setu eñ o strivañ a-lazh-korf hag a-lazh-spered da gavout un diskoulm d'e gudenn.

Un nozvezh ma oa kousket an holl hag echu e droiad gant an evezhier, e tremenas ar prizoniad e zaouarn etre barrennigoù dir kledenn e gell. Ne oa ket a-walc'h, anat. Ret e oa dezhañ ouzhpenn-se lakaat e benn da vihanañ e-maez eus kambr e boan, evel p'en defe gallet e-giz-se reiñ d'e spered un tamm tañva eus ar frankiz e kave dezhañ a oa en tu all.

Ret e voe dezhañ reiñ bec'h da dremen e benn etre ar barrennigoù rak ur penn tev en doa ; ha setu tremenet e benn... Hogen, goude, mann ebet d'ober evit tremen e gorf evel-just.

Na kennebeut evit souzañ e benn war-dreñv, rak gant e striv en doa koeñvet.

Antronoz e voe kavet aze, mouget, gant e benn etre e zaouarn tremenet etre barrennigoù e doull-bac'h, hag ar peurrest eus e gorf manet difiñv er gell.

Ne oar den ebet pelec'h eo tremenet e spered, dichal ha dichadennet.

25/05/2000

O tistreiñ deus foar Landi

Dewi SIBERIL

« **N**orbert, mab da eun autrou bras eus an Allemagn, a dremenas darn eus e iaouunktis e palez ar brinset, e pelech ech heulias ar bed hac e blijadurezou, och en em gavout bepret en oll divertissamanchoù [...] » Evel-se e kroge ar c’hwech’hvet pennad deus a viz Even e *Buez ar Zent*. Bemnoz, goude ma veze debret koan, e veze lennet gant Louis-Marie, an tad, ur bajenn deus sant an deiz evit an holl er familh. Hennezh a oa al levrenn nemetañ e Kernon, evel e pep lec’h e Breizh-Izel koulz lâret ! An noz-se e oa un dra digustum avat : an daou vab henañ, Louis ha Pierre, na oant ket chomet gant ar re all da selaou lennadenn sakr mestr an ti. Kerkent ha lonket o yod gante e oant aet war-zu ar marchosi da gousket war ar bern plouz. Hir e vefe o devezh ’benn an deiz war-lerc’h : da foar Landivizio e oa dav dezhe mont evit gwerzhañ an ebeul bet ganet er feurm ar bloaz paseet. Pell zo dija en dije gallet hennezh mont gant unan deus an drafikerien kezeg deuet da welet anezhañ. Lezet

e oa bet war e vamm koulskoude, rak an tad en doa lakaet 'barzh e soñj tennañ ar gwellañ gounid dioutañ. Arru e oa ar poent en em zizober dioutañ.

— 'Faota ket dac'h c'hwitet war ho taol, paotred ! en doa embannet Louis-Marie. Goût 'rit 'walc'h peseurt mod 'mañ kont... An arc'hant-se 'meump afer bras deuse 'vit paeo gouel Mikael !

E gwirionez e oa nec'het an tad rak ar wech kentañ a oa dezhañ chom er gêr ha fiziout un dra ken pouezus 'barzh tud all, ha pa vefe e vibien. Panevet d'al lamm fall tapet gantañ e-kerzh ar goañv e vefe bet aet ivez. 'Pezh zo, manet e oa kamm dibaoe, setu e ranke lezel e blas diwar neuze.

— 'Hanta Pierre, dihunit 'ta ha savit en ho sav !

Ne veze ket gwelet c'hoazh sklêrijenn an deiz en tu all da goadeier ar menezioù Du, na klevet kog ar feurm o kanañ, ma oa dija an daou vreur pare da guitaat Treogan. Kempennet e oa bet an ebeul baillh evel ma oa dleet an deiz a-raok, 'pez soñj ! Broustet ha skrivellet, naetaet e zivskouarn ha kordet e lost memes. Ur skeudenn 'oa da welet ! Buan-ha-buan e oa bet sterniet gante, ha dao dezhi gant an hent da vetek Karaez... Eno e oa ur marc'h all o c'hortoz anezhe, hag eñ ken du e liv, met solutoc'h e bavier da grapat Menez-Are ! E 1891 e oa bet digoret an hent-houarn a gase da Vontroulez, hag alese o doa da gemer un tren all betek Landivizio. Ne oa ket bet aes kavout un tamm plas d'o loen ennañ, gant ar stank ma oa ar c'hezeg er bagonioù. « Brasañ foar ar vro eo hini Landivizio, » en doa displeget Louis d'e vreur yaouank. Un toullad bloavezhioù zo e oa bet di gant e dad, ha bev e chome an abadenn-se en e spered : loened a-vil-vern war ar blasenn ha tud e-leizh en-dro dezhe, gante tokoù ha koefoù disheñvel-tout... ha brezhonegoù a bep seurt livioù gante ! Daoust ma oa bet abafet ar c'hañfard da zigentañ en doa prenet kalz a skiant an deiz-se.

— Bout 'ra un troc'had Frañsizien eno ive' : ar re-se zo marc'hadourien 'ta deus Pariz 'vit diskoacho al loened gwellañ zo amañ 'ba'r vro. 'Gaozeont ket 'met galleg anezhe... 'Vit afer-se n'eo ket komod gober koñvers gante, 'blam 'vezont sikouret gant kouraterien deus a Vro-Leon. Ar re-se 'oara degas ur mil da bemp kant !

Karaez, Plonevell, Poullaouen, Lokmaria... O sevel tamm-ha-tamm war-zu toenn ar vro e oa an "tren-pato", evel ma veze lesanvet gant an dud e Kreiz-Breizh. « Sachañ-bountañ, sachañ-bountañ, sachañ-bountañ ! » e-giz ma lâre ar voused pa glevent trouz ar marc'h-du. Ne oa ket fonnus anezhañ, met dizamant e rae e labour. En tu all da Verrien e oa krog an natur da cheñch : nebeutoc'h-nebeut a barkeier, ar gwez o rouesaat evit reiñ plas d'ar geot uhel ha melen. Ken serzh e oa krapenn Roc'h Tredudon ken e oa bet goulennet gant ar veajourien diskenn deus an tren evit disammañ anezhañ un tamm ! War o zreid e oa aet an daou vreur neuze. Skodeget e chome Pierre gant ar pezh a veze spurmantet etre ar pakadoù moked du bannet gant siminal ar mekanik. Ar wech kentañ a oa dezhañ gwelet ur vro evel-se... Evel pa vije bet krazet didruez gant an heol ha kribet dizehan gant an avel.

— Gwelet 'rit an takad teñval 'ba'n traoñ, pelloc'h 'vit ar c'hoad pin ? a c'houlennas Louis. Aze 'mañ ar Yeun Elez... Dor an Ifern, 'giz 'lâr ar re gozh.

Ne oa ket aonik Pierre, met hurusennet e oa e vlev memes-tra pa soñje er c'hoñchennoù bet klevet e-pad filajoù e vugaleaj. Skoet e oa bet e spered gant istor person Kergrist : gantañ e oa bet sachet ur pikol ki du war-bouez ur gordenn betek eno, ha stlapet anezhañ er wern evit beuziñ anezhañ. Hervez kont e oa ret d'ar beleg astenn raktal war an douar a-benn neuze, ha stouvañ e zivskouarn. Tarzhadennoù ha klemmadennoù spontus a zeue deus ar Yeun, rak an Diaoul an hini e oa ar c'hi-se, brav eo gouzout !

Nebeut amzer goude kreisteiz e oant en em gavet e penn o beaj. Leun e oa plasenn Landivizio dija. E kement korn zo tout ne veze gwelet nemet ebeulien hag ebeulezed, kezegennded ha kezeg-añtier... Ne oant ket arru e-tal an iliz ma oa bet goulennet gante : « Pegement evit ar bouch bihan-se ? » nouspet gwech dija ! Direspont e talc'he Louis da vont goustadik dre dreuz an enkreiz, start-mat ar c'habestr en e zorn. Pierre, deus e du, a floure ingal beg an ebeul ha gwech ha gwech all silañ ur gomz bennaket abalamour d'e frealziñ. Arabat d'al loen pennfolliñ ! Urzh o doa bet digant o zad da choaz ul lec'h ma ne vefe ket diaes d'an danvez prenerien ober tro an ebeul, hag evel-se sellet ouzh e berzhioù mat. Kelennet en doa dezhe ivez selaou pizh ar pezh a vefe kontet gant an dud all. Peseurt prizioù a vefe kinniget ? Peseurt arguzennoù displeget a bep tu ? Ha pegement e vefe gwerzhnet al loened, a-benn fin ar gont ? E-giz e oant en em zifretet, goude na oant ket marc'hadourien a-vicher.

— Sellit 'ta deus e stumm, a lâre Louis pa dostae unan. Izili ha beg hennedh a dalv kalz... hag e vamm zo ur gazeg 'vel na vez ket kavet he far !

Meur a wech o doa nac'het lezel an ebeul da vont evit ur priz re izel. Tra ma 'z ae an amzer hebiou ez ae ar c'hezeg mat diwar-wel. Ar brenerien a oa en em gavet diwezhat, koulz hag an dud pismigus, o doa d'ober o soñj buanoc'h diwar neuze : ober un dro wenn, prenañ ul loen marc'had-mat met diasur anezhañ... peotramant lakaat ar priz. Evel-se o doa bet ur sammad brav en eskemm d'an ebeul : laouen a vefe an tad 'benn an deiz war-lerc'h ! E-barzh unan deus an ostalerioù a skoe war ar blasenn vras o doa gallet terriñ o naon hag o sec'hed. Bremañ ma oa achu ar foar e veze lakaet ar gaoz war ar redadegoù da zont. Hardizh e veze diskennet ar banneoù gwin ruz ha gwin ardant : « Yec'hed mat d'an holl, hemañ zo 'vont da goll ! Yec'hed mat deoc'h tout war un dro, hemañ zo 'vont

'barzh an toull goz ! ». Sur ha n'eo ket marteze, lod a oa techet da zispign o gwenneien a-boan ma vezent rastellet. Darn a oa tomm d'o fri dija...

— Poent eo dimp mont, 'raok na vije sach-blev amañ, a lâras Louis en ur sevel diwar e gador.

Boulc'het mat e oa an abardaevezh bremañ, ha ne vefe tren ebet o ruilhal 'benn an deiz war-lerc'h da vintin. Gallet o dije an daou vreur chom da gousket 'barzh un ostaleri, met disfiz o doa memestra. « E Bro-Leon n'eus 'ket met gisti ha laeron, » o doa bet tro da glevet alies. « Deomp sa 'r gêr 'ta ! N'eus ket ouzhpenn evit triwec'h lev da vont war hor c'hiz. 'Benn ma vo debret adlein, nimp 'vo 'ba Kernon. »

Baleerien vat e oant o-daou. Ur pennad brav a hent o doa graet dija pa serras an noz warne. Unan-hag-unan en em lakaas ar stered da lugerniñ en oabl digoumoul. Dirake en em lede an hent, splann ha ledan. En tu all da Gommanna e oant chomet a-sav evit ober un tamm chop dindan ur bod kelvez. Tamolodet en o chupennoù e oa tomm a-walc'h dezhe, daoust d'an aer o freskaat. Gant taolioù ur c'hloc'h er pelloù e voent dihunet. N'o doa ket kousket gwall bell moarvat, met vad en doa graet an ehan-se dezhe. Solut e oa an daou zen yaouank, hag evel an holl beizanted e oa boas o c'horf ouzh ar boan. « Plouz, foenn, war an hent ! » Tremenet ode ar Roc'h Trevezel digudenn. Krog e oant da ziskenn war-zu ar Fouilhez pa voe sachet evezh Pierre gant un dra. Deuet e oa ur gouloù war-wel, un tamm mat war o lerc'h, war lein ar menez. Da zigentañ en doa soñjet e oa al loar, dre ma oa gwenn ha damront. Met e-lec'h sevel en oabl e oa diskennet, da heul ar wenojenn.

— Sellit 'ta Loeiz ! Me 'soñje din na vefe penn-kristen 'metomp war an hent d'ar c'houlz-mañ deus an noz. Piv 'hallfe bezañ 'ta ?

— N'eus ket 'met gortoz d'ober. 'Benn ur pennadig e vo degouezhet amañ, ha nimp 'welo 'walc'h !

Ne oa park ebet da vont da goach ennañ el lec'h digevannez-se. Krapat a reas an daou vreur ur metr pe zaou uheloc'h evit an hent, ha puchañ. Hep goût dezhañ e stardas Louis ar yalc'h e-lec'h m'en doa lakaet gwerzh an ebeul, a chome stag deus e c'houriz. Ne oa ket ken forbaned er vro evel ma veze c'hoazh da goulz o zud-kozh, pa ranke ar veajourien mont gant an hentoù war riskl deus o buhez, ur penn-bazh en o dorn peotramant ur bistolenn en o godell. Ne oa ket diarvar maezioù Breizh evit kelo-se, dreist-holl da vare ar foarioù bras. Derc'hel a rae ar gouloù da vont goustadik davete, hep na vefe klevet trouz ebet... ha trumm e chomas a-sav, un hanter-kant metr pelloc'h evite. Au daou vreur, war vord an hent, n'o doa ket rannet grik koulskoude. Pizh e sellent ouzh ar sklêrijenn. Pell a-walc'h e oa c'hoazh, met trawalc'h e oa evit ententiñ ne oa ket ur c'houlouenn-goar, 'mod-all o dije gwelet koroll he flammenn. Ront a-walc'h e oa evel ul lamp pichon, 'giz ar re a veze kavet muioc'h-mui en tier. Ur metr pe ur metr hanter a-us an douar e seblante bezañ. 'Pezh zo, kaer o doa dispourbellañ o daoulagad, ne zeuent ket a-benn da welet piv a oa o terc'hel anezhañ. Souezhusat tra : war a seblant na veze taolet bannac'h sklêrijenn ebet en-dro d'ar gouloù-se, rak ne veze spurmantet nag an hent, nag ar plant kennebeut all. Skeud ebet en-dro dezhañ. Netra.

— N'ouzon ket piv an Diaoul eo hennezh, a guzulikas Louis, met un dra zo sur : gwelloc'h eo ganimp skampañ kuit alese.

Ha dao war an hent, an didrousañ posupl. Kerkent hag aet an dud yaouank war-raok ma tiblasas ar gouloù ivez. Astenn a rejont o c'hammedoù : mann ebet d'ober, ar sklêrijenn a vane keid-all dioute. Goude un hanter lev bennaket e oa krog an hent da vezañ donoc'h, gant kleuziadoù gwez a bep tu dezhañ. Pa daolas Louis un taol-sell dreist e skoaz e verzhas diouzhtu peseurt mod e oa cheñchet an dra. War o lerc'h e oa c'hoazh

ar gouloù, met en tu all d'ar c'harzh e oa degouezhet... ha tostoc'h oute ivez.

— Biskoazh kemend-all ! Re zo re, 'h an da welet petra eo.

N'en doa ket bet amzer Pierre da eilgeriañ ma oa pignet e vreur war ar c'hleuz ha lampet er park en tu all. Raktal e oa lazhet ar gouloù.

— Piv zo aze ? a huchas Louis.

Ger ebet, ne veze ket respontet. Un toullad kammedoù a reas ar paotr war-zu al lec'h ma oa ar sklêrijenn ur pennadig a-raok. Ne welas netra. Met pa zeuas en-dro war an hent e oa deuet ar gouloù war-wel adarre.

— 'N anv da Zoue ! Petra eo ar fizik-se ?!

Ar fouer en o loeroù o doa dalc'het da vale, ar buanañ ma c'hallent, en ur zibunañ o fedennoù : « Me ho salud Mari, an Aotrou Doue zo ganac'h, benniget oc'h dreist an holl gwraez, ha benniget eo ar frouezh deus ho korf... ». Da geñver ar c'hroashent a gas da Blouie deus un tu ha d'an Uhelgoad deus an tu all e oa steuziet kuit ar sklêrijenn a-greiz-tout.

E-kreiz ar mintinvezh e oant paseet dre Resteloued, « 'lec'h 'oa marvet an Diaoul gant an anoued », hag arruet e Kernon diouzhtu goude. E toull dor an ti, dindan an talbenn kizellet, e oa Marie-Françoise, o mamm, o nezañ gloan. Stouet e oa he fenn war ar rod keit ma poueze war ar pedalennoù gant he daou droad. Pa glevas trouz o botoù o skeiñ war mein ar porzh e savas he fenn.

— Arru oc'h, paotred ! Peseurt mod 'mañ ho kont ? Tres skuizh zo warnoc'h !

— Devezh mat dac'h, ma mamm. Na hir eo bet an hent beta' amañ !

— 'Ba pelec'h mañ an tad ?

— 'Barzh ar park meur, 'sames gant ar mevel. Sellit ! 'Maint 'tont just a-walc'h.

Ma oa laouen ar familh gant gwerzh an ebeul e voe nec'het an holl o klevet darvoudoù an noz. Istorioù seblantoù a veze stank dre ar vro, hag alies e varve unan bennaket nebeut goude. Met biskoazh ne oa bet klevet kontañ deus un abadenn evel an hini o doa bevet o tistreiñ deus foar Landivizio avat...

Mont gant an hentoù

Herve ar GALL

- **Y**ann ! Yann ! a huchas ur vouezh kreñv dirak
toull ar porched bras. Deuit ganin 'ta, ma kasin
ac'hanoc'h d'an ti-gar bihan er mintin-mañ !

Yann a yeas er-maez en heol gwenn, lentig, e benn-bazh
kistin kizellet kaer en e graban gleiz ; trellet un tamm e
zaoulagad e lakaas don e gasketenn en e benn. Job Fell, mevel
bras mereuri Kergonan, un duard postek ha laouen atav a
oa ouzh e c'hortoz war bank keinek ar charabañ, ur brav a
vousc'hoarzh lizhin war e vuzelloù. Yann a lammas lijer e tu
a-raok ar c'harr hag e'm stardas ouzh ar paotr Job.

Hag el lev ! Yann 'oa ur bleiz digenvez, gantañ ne veze na
trouez na preder... Mont a rejont hej-dihej gant an hent skornet
ha skosellek ; an hent kozh-se, en doa Job Fell, eñ, klevet a-bell
zo, e oa un hent ledan bet savet gant ar Romaned gwechall da
c'hellout mont buan war-droad pe gant kirri eus kêr Wened da
hini Karaez pe ar c'hontrefed. Yann ne ouie netra a gement-se
hervez ar gaoz e oa un diod, ur beulke.

Bremañ ez ejont difonn gant devalenn straed porzh-houarn Rostrenn : « Nag a dud zo gant an hent, » a embannas Yann a glev d'an holl.

Soudarded, lorc'h en o foñs, gant o dilhad glas, gwazed ha maouezed o vont e koef, ur ribitailh a vugale tro-dro dezhe, a zifrete holl da doullañ o hent e-mesk al lostadoù kirri. Yann, eñ, n'eus ket a zilhadoù nag a harnezioù soudard gantañ ; pa oa bet e Sant-Brieg, gant kuzul-refurm 1908, mezeg an arme kazarn Charner en doa meneget dezhañ e oa « kuit a ober e goñje » en abeg d'e vugelvanegzh. Padal e resevas, d'an 19 a viz C'hwevrer 1915, daou zevezh a-raok deiz-ha-bloaz e seizh vloaz warn-ugent, ul lizher a-berzh ar memes mezeg ; en dro-se e skrive an aotrou, e oa Yann « mat d'ober e amzer-soudard ».

Ur c'hwitelladenn hir a dregernas ; bouchadoù moged put stank a-ruz warnañ, ar marc'h-du hag e aridennad bagonioù a yeas tre en ti-gar... Penn a-raok an tren a chomas trumm a-sav tal-kichen Yann ha Job.

E tourni an huchadennoù hag ar youc'hadennoù e krogas Job e brec'h Yann hag e hopas, a-leizh e vouezh, e pleg e skouarn :

— Selaouit mat Yann, selaouit ac'hanon a lâran deoc'h... an tren-mañ a gaso ac'hanoc'h da Sant-Brieg, ho karned soudard zo e chakod ho chupenn, pa voc'h kollet un tamm 'po ket 'met diskouez ho karned d'an dud. Mont rit da gaout ho rejimant e Commercy e Loren ! Klevet eo Yann ?

— Gwall hir eo an tren-mañ tonton Job ; gwelet 'ran kalz a soudarded e touloù ar prenestrer !

— Ar brezel zo Yann ! Kaset 'vez ur bern Bretoned yaouank da vrezeliñ ouzh Alamaned Bismark.

Job a vountas dousik ouzh kein ar paotr Yann d'e lakaat da sevel en tren... An den yaouank a stagas ul lajadig e selloù damgollet ouzh daoulagad talarek e donton, pa yeas diwar-wel

e korf ar vagon, e talc'he mort e benn-bazh kistin en e graban gleiz.

Pa gemeras Job Fell penn hent ar gêr, en e unan er charabañ, e rede puilh an daeloù war brizardennoù e zremm kozh.

Yann a erruas e kazarn ar 155^{vet} rejimant troadeien e Commerc, e Loren, d'an 21 a viz C'hwevrer 1915, devezh e 27 vloaz warn-ugent. Eno eo, gwisket evel ur soudard, e reas e glasoù, dindan ur miz e voe desket dezhañ maneañ an armoù.

An hini bras kenañ, daou vetr sav dezhañ, "Yann an diskrouger anduilh" a veze graet anezhañ gant soudardaj ar c'hazarn, a c'hwezhe en e grabanoù e selloù paret ouzh an dud a zifrete en-dro dezhañ. E benn-bazh hag e fuzuilh a oa strewet dirazañ war mein ar porzh.

Soudarded a lamme, harnezioù pounner gante, e penn a-dreñv un aridennad kamionoù bras a fraoñve o motorien ken-ha-ken war blasenn ar c'hazarn...

Ur soñjezon berrbad a ziwanas war spered Yann « Yen eo ar mintin-mañ hag e soñj din 'in d'ar brezel a-raok pell ; me 'lazho un toullad eus ar Brusianed daonet-se ! ».

Evit kas ar brezel da bennvat eo ret kaout soudarded yac'h ha bev ar pellañ ar gwellañ. Evit dont a-benn da gement-se e touller fozioù-difenn hag hentoù hag e saver kreñvlec'hioù, gwaskedoù ha garidennoù... Ha da sevel an holl difennoù-se e ranker kaout tammoù koad ha houarnajoù e-leizh... « Ha me, a embann Yann d'e soñj, on un douger mat ; me zo kreñv evel ur marc'h hag en ma jeu on da gas pakadoù koadaj war ma c'hein betek ar c'hirri... ha pa 'm bez mil mizer da gompren urzhioù ar pennoù galleg a gomand ac'hanon... »

D'an 20 a viz ar Foenn 1915, teir eur d'abardaez, en Argonne, e koad La Gruerie... Yann 'oa o paouez kas ur gargamant a goad-hanoch derv da greñvaat toenn ha mogerioù goudorenn ar c'horonal. Da zifaezhañ un tamm e pare e selloù ouzh an

heol uhel en oabl boull hag e eve goustadik banneoù sonn a-rez gouzoug e vidoniad gwelien ruz... A-greiz-holl e krozas hag e tarzhas kanolioù “An tokoù plat” er pelloù... Yann a santas ur moked put en e doull-gouzoug hag a glevas huchadennoù ha kriadennoù spontus en-dro dezhañ... A-us d’e benn an obuzioù *Schrapnell* a ziskarge, a-vil-vern, o c’hanetennoù daonet da lazhañ an dud... Tarzhadennoù a-dreñv, dirak, a-gleiz hag a-zehoù ; strakiñ ha strakata e pep lec’h ha dibaouez... Yann, bouzaret, damvouget gant ar fosfor, dallet gant ar boultrenn anezhañ a rede daoubleget en ur zerc’hel e fuzuilh en e zorn kleiz, hag eñ krenn da strebotiñ ha da gouezhañ a-flav en un toull bras ha don... Tamolodet ennañ e leñve ha e c’har-me tro-ha-tro evel ur bugel kaezh dilezet gant e vamm ; hag eñ d’en em lakaat da bediñ. Trumm e teuas soñj dezhañ eus pedennoù e vugaleaj, d’ar mareoù-se e kaoze c’hoazh un tamm...

Soudarded an ambulañs a gavas e gorf marv dibennet dindan un disac’hadenn zouar, ne chome dioutañ nemet pakadoù kig ha gwad dalc’het gant pilhotoù glas e zilhad soudard eil klas... Gras d’e blakenn, a oa c’hoazh staget ouzh un tamm eus e c’houzoug e voe anavezet e anv : *Yann Lalinec, 21 a viz C’hwevrer 1888, Melioneg, Aodoù-an-Hanternoz.*

E sal-vras mereuri Kergonan, azezet war bank an oaled, e sklêrijennoù moan ar regez, e selle Job Fell ouzh karned soudard Yann. War al linenn ziwezhañ e lennas : « sikour 150 Fr. roet d’an aotrou Lalinec (tad) ».

« Petra dalv an tamm moneiz dister-se e-keñver buhez dibriz ma Yann vras, un den kaezh a ne oa ket da vezañ kaset d’an talbenn da gavout e Ankoù... n’e welin ket ken gant e benn-bazh kistin... gant e gontell eo en doa kizellet ennañ ur naer-wiber rodellet. Me zo sur e vo dous ar vuhez evidout, gant hentoù hollgaer ar baradoz... kenavo paotr Yann ! » a lavaras Job ennañ e-unan.

Ar roue mat

Yulia BORISOVA

Gwechall-gozh e oa ur rouantelezh vihan, hag ur roue hegarat a rene eno. Ober mat a rae war-dro an dud, hag a-drugarez da se e oa karet ha doujet gant an holl, ha doujet kalz. Pa oa yaouank e oa e-unan-penn ha n'en doa na gwreg, na bugale. Met diwezhatoc'h, dre bedennoù an dud a gare anezhañ, pe dre ma oa deuet ar mare, en doa kavet ur vaouez vat ha dimezet ganti. Karout a rae ar rouanez ken e rae ! Hag he rodelloù gell-kistin, hag he daoulagad glas karantezus, hag he mousc'hoarzh dous, hag he c'homzoù fur, hag he c'halon aour leun a garantez evit an holl. Hag ar rouanez a gare ivez he roue, hag a oa atav ur vignonez vat ha feal dezhañ, ur gwir teñzor ! Ha kalz levenez a oa deuet d'ar palez pa oa ar plac'h-se deuet e-barzh.

Met en ul levenez c'hlan ez eus atav un tamm glac'har. Daoust d'an daou bried kaout kement a c'hoant da gaout bugale e oant chomet divugel e-pad pell. Kement-se a lakae ar rouanez da skuilhañ daeroù c'hwerv hag ar roue da huanadiñ hirvoudus pa gleve e wreg karet o ouelañ dourek en he c'hambr. C'hoant bras en doa da frealziñ anezhi !

Met ur burz hud a oa c'hoarvezet un deiz. Dek vloaz goude he doa ganet ar rouanez ur verc'hig vihan, gant blev gell-kistin, gant daoulagad ken glas ha re ar rouanez ha gant divjod ken ruz hag an div rozenn eus he liorz. Hag anvet e oa ar briñsez vihan Rozenn abalamour da se.

Laouen bras e oa ar roue ! Roet en doa ur pok c'hwek d'ar rouanez ha d'e verc'hig nevez-c'hanet ha lavaret :

— N'eus den hag a vefe laouenoc'h egedomp ! Deuet eo al levenez d'hon ti. Ha bremañ, ma 'z omp benniget gant Doue, e kaso dimp ur mabig ivez !

Met ret e oa dezho gortoz e-pad pemp bloaz a-raok ma voe bet ganet an eil bugel. Ar rouanez he doa ganet ur verc'hig adarre. Gant blev ruz, gant daoulagad gris, heñvel-mik ouzh re ar roue ha gant kroc'hen ken gwenn hag ul lilienn en he liorz. Hag anvet e oa bet Lili.

Laouen bras e oa an tad hag ar vamm o welet an div vleuñvenn flour, lakaet da ziwanañ ha da skuilhañ o c'hwezhvat en o falez, met c'hoant o doa c'hoazh da gaout ur mabig ivez. Rak ar roue en doa ezhomm hêr an tron. En amzer gozh ne oa ket diouzh ar c'hiz c'hoazh d'ur plac'h bezañ rouanez war-lerc'h he zad, daoust dezhi bezañ ganet kentañ. Rankout a rae an tad lezel an tron d'e vab.

Soñjal a rae kalz ar roue, hag ankenius e oa e soñjoù. Piv a zeuio, piv a gemero an tron war e lerc'h pa n'en do ket mibien ? Mat e vije evit ar vro ma vije ar roue nevez un den mat, prest da ober war-dro ar bobl evel ma rae ar roue kozh. Met pa vije un den treut ? Na pebezh kalonad !

Hag hirvoudiñ a rae ar roue. Pediñ a rae Doue noz ha deiz.

A-benn ar fin, pemp bloaz all goude he doa ganet ar rouanez ur mabig hirc'hortozet. Laouen-tre e oa ar roue ! P'en doa gwelet ar paotrig etre divrec'h e vamm, en doa urzhiet diouzhtu degas dezhañ ar c'havell, prientet evit ar priñs, ha

leuniet anezhañ gant teñzorioù a bep seurt. Kalz traoùigoù kaer a oa e-barzh : gwalennoù aour, perlez, diamantoù, troioù-gouzoug, dantelezh ker ha seiz a bep liv... Ha profet en doa pep tra d'ar rouanez, rak hi, hervezañ, he doa graet dezhañ ur profig hag a oa keroc'h eget an holl deñzorioù a vije kavet en e rouantelezh.

Laouen e oa an holl o klevet ar c'heloù burzhudus. Hag ar roue ne c'halle nemet dañsal. Na fentus e oa gwelet anezhañ o lammat dre salioù ar palez evel ur paotrig bihan, o kanañ hag o c'hwitellat. Rozenn ha Lili dizant (rak kollet he doa he daou zant kentañ) a rede war e lerc'h evel an daou evnig. « Ur mab zo ganet din ! » a huche ar roue en ur lammat. « Ur breurig zo ganet dimp ! » a huche an div briñsez d'e heul.

Lakaet e oa bet ar c'havell en ur gambr ispisial, nepell diouzh kambreier ar priñsez. Kavet e oa bet ivez ur vaouez evit magañ ar paotrig. Met plijout a rae d'ar roue tremen e amzer vak dirak ar c'havell ha luskellat anezhañ e-unan. Alies, pa veze dihunet e-kreiz an noz, e teue da sellet outañ.

Tostaat a rae sioul da welet e zremmig koant ur wech c'hoazh. Seblantout a rae ne grede ket c'hoazh en doa ur mab e gwirionez.

— Pegen brav ha pegen moutik out, ma aelig bihan, a lavare-eñ.

Met en e levenez e klevet adarre blaz an anken. Gortozet en doa pell an deiz ma oa bet ganet e vab nemetañ, hag aon en doa rak kement tra a c'hallje ober droug dezhañ. Soñjal a rae e ranke e ziwall diouzh kement dañjer a c'hallje c'hoarvezout. Met penaos ober evit dont a-benn ? Gouzout a rae mat : e-pad ma chomo ar paotr dirak e zaoulagad, er palez, ne zeuio droug ebet da skeiñ anezhañ. Hag evel-se e c'halljo bezañ dinet an tad trubuilhet.

Hag evel-se e veve ar priñs abaoe : tremen a rae e vloavezhioù er salioù, diwallet atav gant mevelion e dad ; met biskoazh ne

oa bet er-maez eus porzh ar palez ha n'ouie ket penaos e oa ar bed tro-dro dezhañ.

N'en doa ket mignoned, nemet e c'hoarezed hag e vagerez ; ha n'ouie ket petra eo c'hoari gant ar vugale en e oad.

Met arabat soñjal e oa serret er palez evel ur prizonad : ebatoù a bep seurt a veze aotreet dezhañ. C'hoarielloù a bep seurt a oa gantañ. Gallout a rae c'hoari en e gambr, pe redek ha lammat e salioù ar palez, pe pourmen e-barzh al liorzha ledan a oa tro-dro d'ar palez pe c'hoari er park ha sellout ouzh an elerc'h er stank. Gallout a rae mont d'ar marchosi ha kaozeal gant ar mevel a rae war-dro ar gezeg. Plijout a rae dezhañ sellet ouzh ar c'hezeg pa vezent o chaokat goustad o foenn ha flourañ ha kripañ o moue.

Ha ne oa ket dipitet abalamour da se ! Dreist-holl pa oa bihan. Bihan eo ar bed evit ar bugel, e di a zo ur bed, kement kambr a zo en ti a zo ur vro. N'ouie ket e oa ur bed bras er-maez, a-dreñv mogerioù ar palez.

Gouzout mat a rae e oa ur priñs, avat ; lavaret e veze “hoc'h Uhelled” dezhañ, ha kement den a zegouezhe dirak e zaoulagad a stoue e benn gant doujañs. Met n'ouie ket petra e oa ; n'ouie ket petra a dalveze bezañ priñs ha n'ouie ket peseurt diforc'h a oa etre ur priñs hag un den dister, rak biskoazh n'en doa gwelet tud dister.

Met tremen a rae an amzer, hag ar bed a zeue da vezañ brasoc'h evitañ ; dreist-holl a-drugarez d'e vagerez. Karout a rae ar priñs evel pa vije he mab. Ha plijout a rae d'ar vaouez hegarat kontañ dezhañ kontadennoù a bep seurt a-raok kas anezhañ da gousket. Pa oa bihan e konte dezhañ kontadennoù diwar-benn al loened marzhus, berr ha dizanvez ; met seul goshoc'h e teue ar priñs da vezañ, seul hiroc'h ha dedennusoc'h e teue da vezañ he c'hontadennoù.

Ur wech he doa kontet dezhañ ur gontadenn diwar-benn ur priñs ; bamet e oa ar paotrig gant an istor, rak ar priñs-se a

rae kalz traoù burzhudus ! Hag ouzhpenn-se en doa ur marc'h gwenn. Un draig ne oa ket reizh, sur, ha n'eo ket marteze ! Kousket en doa fall en noz-se. Se a oa ar wech kentañ p'en doa soñjet e oa disheñvel e vuhez diouzh buhez ar briñsed all.

Antronoz vintin en doa goulennet gant ar vagerez :

— Ha me, me a zo ur priñs ?

Hag ar vagerez da c'hoarzhin.

— Sur, ha n'eo ket marteze, ma faotr ! Lavar din : daoust ha gwelet 'teus da dad dec'h ?

— Ya ! Pa oan o c'hoari er sal.

— Hag e gurunenn a oa war e benn ?

— Ya ! E gurunenn a oa gantañ war e benn !

— Ha gwelet 'teus da vamm dec'h ?

— Ya, pa oan o pourmen el liorz !

— Hag emichañs he doa ur gurunenn war he fenn ?

— Ya, me am eus gwelet he c'hurunenn ma-unan !

— Ha piv out-te, neuze, ma 'z out o mab ? Priñs, evel-just ! a c'hoarzhe ar vagerez. Klevout a rit ac'hanon, hoc'h Uhelled ?

Met se ne oa ket a-walc'h evit disammañ spered ar paotr kurius. Soñj mat en doa c'hoazh er gontadenn. Eno e oa ur priñs, ur priñs gwirion, emichañs ! Hag hennezh en doa ur marc'h hag a ouie marc'hegan ! Hag eñ da c'houlenn, neuze :

— Met, ma 'z on priñs, perak n'am eus ket a varc'h ?

Ar vagerez da c'hoarzhin adarre :

— Sell, ma faotrig : ar marc'h zo bras, ha te zo bihan ! Gortoz un tammig, ha da dad a lezo ac'hanout da zeskiñ marc'hegezh, ha sur, e profo dit ar gwellañ marc'h !

Ha gwir e oa : nebeut goude e oa poent d'ar priñs kregiñ gant e studioù. Ya, ar briñsed ivez a oar petra eo ar skol ! Kinniget e oa dezhañ ar gwellañ kelennerien evit deskiñ dezhañ skiantoù a bep seurt : skrivañ, lenn, komz yezhoù estren ha marc'hegezh ivez, pezh a oa ar plijusañ evitañ ! Eürus- tre e oa ar paotr pa

oa pignet war gein e varc'h evit ar wech kentañ ! Ha disoñjet en doa e ankenioù. Evit ur pennadig.

Met plijusoc'h c'hoazh e oa dezhañ p'en doa desket lenn. Digoret e oa dorioù al levraoueg evitañ. Hag evel-se e oa dizoloet gantañ ur bed dianavez ha ne wele ket a-raok : broioù estren, stêrioù don, morioù glas, traezhenoù heoliek, menezioù ha bleunioù ; pobloù hag o gizioù, mojennoù kozh ha kontadennoù, hag enno – tud dispar : rouaned doujus, priñsed kalonek, priñsezed koant, sorserien fur, labourerien varrek... Ha disheñvel e oa o buhez diouzh e hini. Meur a liv, meur a vlaz nevez a oa kavet gantañ.

Ha bamet e oa ar priñs. Divlaz e kave ar bed a oa tro-dro dezhañ – ar palez, al liorzh, ar park. Divlaz e oa ivez ar boued a zebre. Divalav e kave an dilhad a wiske bep mintin. Hir e kave an amzer en e vedig kuzh. Ennañ e oa e gorf, met e spered a veze atav war bajennoù al levrioù a blije ar muiañ dezhañ : war ar menez, er c'hoadoù glas, er broioù pell, e-lec'h ma c'hallje bezañ frank, redek buan ha pell, krapat war ar gwez uhel, neuial er stivell ha chom da gaout plijadur gant e vignoned nevez. Pa veze war e wele e save kalz istorioù en e spered. Hunvreüs e oa deuet ar priñs da vezañ.

Tremen a rae an amzer. Dimezet e oa e c'hoar henañ, Rozenn, gant ur priñs estren ha kaset e oa gantañ da ginklañ liorzhoù Italia. Met e-keit ma veze prientet an eured en doa tremenet ar priñs italian daou viz en o falez. Hag evel-se en doa gwelet ar priñs tud estren evit ar wech kentañ, ha desket e oa e gwirionez ar broioù en doa lennet diwar o fenn. Dedennus e oa sellet ouzh ar priñs italian : ne oa ket heñvel ouzh an dud anavezet gant ar paotr. Du e oa e vlev, du e oa e zaoulagad, hag e groc'hen a seblante bezañ alaouret gant heol tomm Italia.

Plijout a rae dezhañ c'hoari gant ar priñs bihan. Kontañ a rae dezhañ meur a istor diwar-benn e vro, diwar-benn e veajoù. Gwelet en doa e oa e gwirionez an traoù en doa gwelet ar priñs

nemet en e levrioù. Komz a rae ur yezh vrav a-wechoù. Bep mintin e lakae anezhañ war e varc'h evit mont d'un draoñienn c'hlas hag a oa nepell diouzh ar palez. Diskouez a rae dezhañ e gleze lemm, evit ober plijadur d'ar bugel kurius. Hag ur wech en doa degaset gantañ ur frouezhenn souezhus, heñvel da vat ouzh un aval aour.

— Petra eo ? a c'houlennas ar priñs.

— Un orañjezenn. Meur a hini a vez gounezet en Italia ! Sell ! Evel un heol bihan eo, neketa ? “Aval Sina” a vez graet anezhi ivez. Tañv 'ta ! Plijout a raio dit.

Biskoazh c'hoazh n'en doa debret ar priñs ur frouezhenn ken dous ha ken saourek !

— Setu ! a lavare ar priñs italian en ur c'hoarzhin, p'en doa gwelet e zremm. Ha da c'hoar a zebro seurt avaloù bemdez, p'he do c'hoant, pa garo !

Sellout a rae ar priñs outañ gant daoulagad gwarizius. Setu ! Hennezh a oa ur gwir briñs ! Hag hor paotrig ne oa ket eveltañ. Ha dihunet e oa e ankenioù kozh.

Klevout a rae ivez e dad o komz diwar e benn e oa brud vat gantañ. N'ouie ket petra e oa “brud vat”, hag evel kustum en doa goulennet se gant e vagerez.

— Brud vat ? a c'houlennas ar vagerez. Ar pezh a zle an denjentil kaout, ar priñs dreist-holl, evit bezañ doujet hag enoret gant an dud !

— Ha ma zad en deus brud vat ?

— O, ya ! E Veurdez en deus brud vat ! Gouzout a rez, ma faotr eo karet ha doujet gant ar bobl ! Ha n'eo ket dre zegouezh ! Da dad a zo ur roue mat ! Ha te, emichañs, a vo eveltañ !

— Met petra eo ar brud vat ? Me ne gomprenan ket.

— Ma... eme ar vagerez. Soñj 'teus c'hoazh en ur gontadenn am eus kontet dit pell zo ? Diwar-benn ur priñs. Perak en deus plijet dit kement ? Rak stourmet en deus ouzh an erevent.

Diwar-se eo deuet e vrud dezhañ hag a-drugarez da se e oa karet hag enoret gant an dud trugarezus.

He c'homzoù o deus roet dezhañ ur mennozh nevez. Tud a lavar e vo ur roue mat. Met ur roue mat en deus brud vat. Hag ar brud vat a vez gounezet gant un trevell bennak. Stourm ouzh an erevent, da skouer. Met pelec'h emañ ar priñs ha pelec'h emañ an erevent ? Tremene a ra an amzer, deiz ha deiz, ha ne guita ket ar palez zoken ! Hag hirvoudiñ a rae abaoe.

Tremene a rae an amzer. Ha pa oa pevarzek vloaz e oa dimezet he c'hoar Lili ivez, ha kuitaet he doa ar palez hag ar vro evit skuilhañ o c'hwezh-vat fresk e pradoù yenn Norvegia. Chomet e oa ar priñs e-unan gant e dud, ha soñjal a rae alies en dazont. Un deiz e teuo en e oad hag e vo lakaet e penn ar rouantelezh. Ha mat e vefe dezhañ bezañ evel an daou briñs estren-se a oa deuet da zimeziñ gant e c'hoarezed ! Un deiz e kavo ivez ur plac'h vat hag a vo tomm e galon outi hag e teuo da c'houlenn he dorn. Petra a gonto d'he breur bihan ? E vedig kuzh ? Eus pelec'h e teuo e vrud vat ? Petra a skoazello anezhañ da vezañ ur roue ken mat hag e dad ? « Netra, » a responte ar priñs yaouank dezhañ e-unan.

Un deiz all e veze frealzet gant e c'hoar Lili, met bremañ ne oa den ebet evit rannañ gantañ e c'hlaç'harioù kuzh. « Poent eo din gounit ma brud vat ! a soñje. Ret eo kavout un aerouant bennak. Met penaos ober ? Evit se eo ret mont er-maez, ha me ne oan ket c'hoazh er-maez. » Soñjet en doa kalz, met, awenet gant un istor, lennet gantañ en ul levr, en doa ijinet un draig a-benn ar fin.

Un deiz e oa pignet er gegin ha cheñchet dre-guzh e borpant ker evit dilhad mab ar c'heginer, kavet gantañ e-kichen an oaled. Kavet en doa ur sac'h ha stlapet e-barzh ur gouign, kavet war an daol. Evel-se en do peadra da zebriñ en hent. Karout a raje kaout ur c'hleze ivez, evit skeiñ an aerouant, met den ne roje ar c'hleze dezhañ, hag ouzhpenn-se ne felle

ket dezhañ bezañ tapet. Ha kemeret en doa neuze e gontell arc'hant, profet dezhañ evit e zeiz-ha-bloaz, ha lakaet anezhi er c'hodell. Ne chome dezhañ nemet gortoz ar miliner a zeue bemdez da zegas sac'hadoù bleud er palez.

Pa oa deuet, e oa pignet sioul war ar c'harr hag en em guzhet dindan ar seier goullo. Ne oa ket bet merzet gant ar miliner, pa oa distroet war ar c'harr evit mont d'ar gêr, hag evel-se en doa kuitaet ar priñs ar palez hag aet d'ar bed bras ha ledan. Aon bras en doa, evel-just. Met kreñvoc'h e oa e c'hoant da c'hounit e vrud vat. A-benn ur pennad e oa chomet a-sav ar c'harr. Gortozet en doa ar priñs un tammig, met ar miliner en doa kaset dija e varc'h d'ar marchosi ha lezet e garr nepell diouzh ar milin.

Hag ar priñs da lammat er-maez. Abafet e oa diouzhtu gant ar bed nevez. Evit ar wech kentañ en doa klevet c'hwezh ar geot troc'het hag ar bleunioù dister. Evit ar wech kentañ en doa gwelet an ec'honder. Evit ar wech kentañ en doa klevet ar saout war ar maez ha mouezhioù fachet ar chas o harzhal. Evit ar wech kentañ en doa klevet hiboud ar stivell ha gallet zoken heuliañ e red ha kerzhout war-raok, war-zu an dremmwel. Biskoazh c'hoazh ne oa bet ken frank !

Hag an dud tro-dro dezhañ a oa disheñvel-bras ouzh ar re a oa boas da welet bemdez. Disheñvel e oa o dilhad diouzh dilhadoù ker an dudjentil a zeue bemdez d'ar palez. Ne zougent ket mantilli. Gwalennoù aour ne lugernent ket war o bizied.

Hag ouzhpenn-se ne daolent ket pled ouzh ar priñs ; ne lavarent ket “hoc'h Uhelled” dezhañ ha ne stouent ket o fennoù. Seblantout a rae dezhañ n'o doa ket merzet anezhañ, pa oa degouezhet er gêriadenn. Kenderc'hel a raent gant o labour pemdeziek, ha diaes e oa d'ar priñs kompren ar pezh e oant oc'h ober.

Met soñj mat en doa c'hoazh perak e oa deuet. Erevent ! Met pelec'h klask war-lerc'h erevent, ha penaos ? An dud-se

a seblante bezañ dinec’h, hag o c’hêriadenn ne oa ket heñvel ouzh al lec’h ac’hubet gant un aerouant. Met ret e vije goulenn ganto, memestra.

Sellet en doa ar priñs tro-dro dezhañ ha gwelet ur vaouez kozh a gerzhe dre an hent nepell dioutañ. Ur baner bounner a oa ganti. Kerzhout a rae goustad, rak n’he doa ket nerzh a-walc’h evit dougen seurt traoù. Ha chom a rae a-sav alies evit diskuizhañ. Hag ar priñs da redek d’he heul :

— Itron ! a huchas. Itron ! Gortozit, mar plij ! Me ’fell din goulenn un draig ganeoc’h.

Hag ar vaouez he doa troet he fenn evit gouzout, piv en doa galvet anezhi. Ha gwelet ur paotr dianavez, gwisket evel an holl annezidi. Met sur, n’anaveze ket anezhañ rak ne oa ket bet gwelet ganti a-raok.

— Itron, eme ar paotr adarre, lavarit din un draig, mar plij. Daoust hag ez eus erevent amañ ?

— Erement ? a adlavaras ar vaouez, souezhet bras gant ar goulenn.

— Ya, erevent ! Me zo o klask war o lerc’h, rak c’hoant am eus da stourm outo. Me zo mab d’ar roue, priñs, ha rankout a ran trec’hiñ erevent. A-hend-all n’hallin ket dont da vezañ ur roue mat. Skoazellit ac’hanon, mar plij !

Mousc’hoarzhin a reas ar vaouez. N’he doa ket bet tro c’hoazh da welet ur priñs bennak. Ha n’anaveze ket ar paotr-se. Ne oa ket heñvel ouzh ur priñs ! Ouzh mab ar miliner, pe mab ar c’heginer, kentoc’h. Soñjet he doa e oa o c’hoari.

— O, ma faotr ! Daoust hag ez eus erevent amañ, pe get — me n’ouzon ket. Rak n’em eus gwelet hini ebet. Nemet unan, marteze ! Stourm a ran outañ abaoe pell amzer, met, aon am eus, ne vin ket evit bezañ trec’h !

— Piv eo an aerouant-se, Itron ? a c’houlennas ar priñs gant esperañs.

— Ma c’hozhni, paotr ! a respontas ar vaouez en ur

c'hoarzhin. Ma c'hozhni. Sell, 'ta ! Ur banerad avaloù-douar a zo ganin ; ret eo din kas ar baner d'ar gêr, met re gozh on bremañ evit dougen seurt traoù. N'em eus ket ken nerzh a-walc'h evit-se. Skuizhañ a ran, hag an hent a zo hir.

— Met petra ober evit trec'hiñ an aerouant-se ?

— Netra, ma faotr ! Met gallout a rafes sikour ac'hanon. Kemer ar baner ha kas anezhi betek an tiig maen-se... Gwelout a rez ?

Sellet en doa ar priñs ouzh an tiig. Pell a-walc'h e oa, dres e-kichen ar prad, en ul lec'h didud. Hag ar baner a seblante bezañ pounner a-walc'h. Soñjet en doa e oa mat ober eviti ar pezh he doa goulennet, rak gwelout a rae e oa skuizh-divi gant al labour. Ha kaset en doa ar baner betek he zi a galon vat. Dedennus e oa ivez, rak n'en doa ket bet tro c'hoazh da skoazellañ an dud.

— Trugarez dit, mabig ! a lavaras ar vaouez pa oant deuet betek he zi. Pegen jentil out ! Graet 'teus war-dro ar vamm-gozh !

— Met n'em eus graet netra ! a respontas dezhi ar priñs souezhet. Petra am eus graet ? Degaset ar baner hepken. Met n'eo ket evit-se on deuet. Rankout a ran trec'hiñ erevent !

— Ma ! N'ouzon ket, ma faotr, petra eo ar soñj-mañ, ha n'ouzon ket penaos ober evit skoazellañ ac'hanout ; me n'ouzon ket. Met tud zo hag a oar, marteze ! Ret eo dit distreiñ en-dro d'ar gêriadenn ha goulenn ganto. Unan bennak en deus gwelet erevent, marteze !

Hag eñ da vont.

An hent d'ar gêriadenn a yae dre ar park. A-gleiz e oa bet hadet gwinizh, a-zehoù e veze gwelet ar saout, kaset da zebrñ geot glas dindan an heol laouen. E pep lec'h e veze gwelet tud, deuet da labourat en o farkeier. O mouezhioù drant hag o c'hoarzhadegoù a glevet a-bell. Marteze, unan anezho a vefe gouest da skoazellañ ar priñs ?

Nepell diouzh an hent e oa un tiegezh. Ur paotrig bihan a oa o c'hoari er foenn, hag e vamm a oa o tastum teil. N'he doa ket merzhet ar priñs, met troet he fenn diouzh tu, p'en doa lavaret dezhi :

— Demat deoc'h, Itron ! Ezhomm sikour am eus.

— Petra a fell dit, paotr ?

— Me 'garfe gouzout, daoust hag ez eus erevent amañ ?

— Petra ? Erevent ? eme ar vaouez. O farsal emaout ?

— Tamm ebet ! Deuet on da stourm ouzh an erevent. Ha karout a rafen kavout unan anezho ! Ezhomm bras am eus.

— Ma... a lavaras ar vaouez en ur c'hoarzhin. N'ouzon ket diwar-benn peseurt erevent emaout o komz, met unan anezho a nij a-us d'ar park-se ! A-hend-all n'ouzon ket piv en deus lezet amañ kement a deil ! Abaoe div eurvezh emaon o labourat amañ, ha n'hallan ket echuiñ ma labour c'hoazh. Mat e vefe dit sikour ac'hanon, ma n'az peus netra all da ober. Gwelloc'h eo eget farsal hag ober goap ouzhin !

Lavaret he doa se evit c'hoarzhin hepken, met ar priñs en doa asantet. Diskouezet he doa ar vaouez souezhet ur bern teil bras, dezhañ da stlepel an teil warnañ ha roet ur bal dezhañ ivez. Ne oa ket al labour-se eus ar re blijusañ ! Hag ar c'hwezh ne oa ket heñvel ouzh ar c'hwezh a oa e marchosi ar palez. Met graet en doa e damm labour a galon vat ; dedennus e oa, rak biskoazh c'hoazh n'en doa labouret er park. Pa oa echu al labour he doa degaset ar vaouez bara, laezh hag avaloù-douar.

— Debr ganimp ! a lavaras d'ar priñs. Gounezet 'teus da verenn !

Ha roet ur banne laezh dezhañ, hag un tamm bara.

Hag ar priñs, d'e dro, en doa tennet eus ar sac'h ar gouign en doa kemeret er gegin. Rezin, mel, ha spisoù ker a oa e-barzh. Tennet en doa ivez e gontell arc'hant ha troc'het ar gouign e tammoù bras ganti. Ha roet un tamm d'ar vaouez, hag unan all d'he mabig. Ha souezhet bras e oa-hi bet gant se !

— Pelec’h ’teus kavet ar gouign-se ? Seurt boued ne vez ket debret gant an dud dister evelomp !

— E kegin ar palez ! Me zo mab d’ar roue, ha deuet on hiziv d’ho kêriadenn evit gounit ma brud vat hag evit stourm ouzh an erevent !

Ar vaouez da c’hoarzhin. Gwelet he doa e oa gwisket evel mab ar c’heginer ha gouzout a rae e kase o miliner bleud d’ar palez. Ha soñjet he doa e oa mab keginer ar roue, deuet war ar maez gant ar miliner evit avelin e benn. Met n’he doa ket kredet e oa mab d’ar roue. Re zister ha re uvel e oa evit-se ! Ha gouzout a rae labourat.

Ha rannet o doa ar pred etrezo – ur gouign eus kegin ar palez ha laezh, bara hag avaloù-douar. Kalz plijadur en doa ar priñs !

Hag er palez e oa re a drouz : ar priñs a oa kollet ! Mevelion ar roue o doa furchet e pep lec’h, met n’o doa kavet den !

— Siwazh din, siwazh din ! a ouele ar roue kozh. Aet eo ma faotrig diganin ! Kollet eo n’ouzon ket pelec’h ! Pe, gwashoc’h c’hoazh, eo bet skrapet ! Petra ober ? Pelec’h klask war e lerc’h ? Kasit ma mevel feal da c’houzout, petra zo c’hoarvezet gantañ !

Met ne oa kollet nemet ur gouign eus ar gegin. Ha dilhad mab ar c’heginer.

— Iskis eo ar skraper, a lavare ar mevel. Petra eo skrapañ ar priñs hag ur gouign... Me ’soñj din n’eo ket bet skrapet, met tec’het !

— Sellit en e gambr eta, a c’houlennas ar roue. Kemeret en deus e vroust-dent, d’an nebeutañ ?

— N’en deus ket !

— Petra ? Petra ? Klevet ho peus, tudoù ?! Aet eo e-unan, hep broust-dent !!! Petra a raio e-unan ? Da belec’h ez aio ?

Ha chomet e oa ar roue d’ober gwad fall.

Ar vaouez hag ar priñs a oa o tebriñ. Goude merenn he doa lavaret dezhañ :

— Ha ma 'teus c'hoant da glask war-lerc'h erevent, kae d'ar gêriadenn. Unan bennak en deus gwelet unan, marteze.

Hag ar priñs da vont adarre. War an hent en doa sikouret un den da dennañ rod e garr eus an douflez ha komzet gantañ un tammig. Trugarekaet en doa anezhañ evit e sikour, met sikour anezhañ e-unan n'halle ket : biskoazh n'en doa gwelet aerouant ebet. Hag un den all en doa kavet war e hent. Ezhomm sikour en doa ivez, rak re bounner e oa e garr. Sikouret en doa ar priñs da gas ar c'harr-se dres betek ar gêriadenn. Laouen e oa ar paotr pa oa bet disac'het ken aes, met siwazh, n'en doa ket gallet sikour ar priñs. Hag em gavet e oa ar paotr glac'haret en ur straedig.

Eno en doa klevet ur son iskis. Hag aet e oa da glask evit gouzout petra a oa c'hoarvezet. An hentig strizh en doa kaset anezhañ betek un tiig maen bihan. Gwelet en doa ur plac'hig o ouelañ truezus.

— Perak emañ o ouelañ ken truezus ? a c'houlennas ar priñs ganti.

— Bet on o c'hoari e porzh an ti, a respontas ar plac'hig en ur sec'hañ he daoulagad gant he zavañjer lous. Ganin e oa ma c'hazhez hag he c'hazhig bihan. Lakaet em eus anezho e-barzh ar baner ha kaset er-maez. Met pa oan o c'hoari gant ar volotenn e oa deuet ur c'hi bras, hag ar gazhez a oa bet spontet ! Tapet he deus ar c'hazhig ha pignet gantañ er wezenn ! Ha n'hall ket diskenn bremañ ! Ha me n'hallan ket sikour anezho ! Klasket 'm eus pignat ivez, met pa oan o krapat ez on kouezhet. Poan am eus bremañ ! Saotret ha drailhet eo ma zavañjer. Ha ma faourkaezh bisig a chomo er wezenn da viken !

Hag ar plac'hig da ouelañ adarre.

— Na ouel ket ! Emaon o vont da sikour ac'hanout, a lavaras ar priñs dezhi.

Truez en doa outi ha fellout a rae dezhañ he frealziñ.

Uhel e oa ar wezenn. « Evel un tour ! a soñje ar priñs. Hag ar bisig a zo ur briñsez, hep mar. »

Hag ar priñs a oa pignet er wezenn.

Ar gazhez a oa war ur skourr tev, pell diouzh an douar, o viaoual forzhik. He c'hazhig a oa en he c'hichen, o klask denañ laezh. Lakaet en doa ar c'hazhig dindan e roched, hag ar gazhez spontet en doa lakaet war e skoaz dehoù. Hag hi da sankañ diouzhtu he skilfoù lemm don en e groc'hen. Met ger ebet n'en doa lavaret ar paotr, nemet gwasket kreñvoc'h e zent. Ha goude e oa diskennet goustad.

Ar plac'hig a oa aet da gas he loened d'ar gêr ha da serriñ mat an nor, ha distroet buan. Mousc'hoarzh et en doa dezhi.

— Trugarez vras dit ! eme ar plac'hig.

Ne ouele ket ken, met ur mousc'hoarzh laouen a oa war he muzelloù.

— Mann ebet, plac'hig ! N'em eus ket savetaet ar briñsez, met saveteet ur bisig evidout !

— Ar briñsez ? Perak ?

— Me zo mab d'ar roue, ha pep priñs hag en deus brud vat a rank stourm ouzh an erevent pe saveteiñ priñsezed koant. Deuet on da stourm ouzh an erevent. Met e-pad m'emaon amañ n'em eus kavet na priñsez nag aerouant ebet. Ha n'hallin ket dont da vezañ ken mat ha ma zad, siwazh.

Ar plac'hig ne responte netra dezhañ, met he mousc'hoarzh a oa deuet da vezañ ledanoc'h.

— Krediñ a rez ac'hanon ?

Respont ebet. Met savet he doa he dorn dehoù evit distagañ ul lietenn ruz hag a oa war he blev.

Ha pa oa distaget he doa astennet al lietenn-se d'ar priñs.

— Petra eo ?

— Ur profig evidout ! Evit trugarekaat ac'hanout. Gouzout a ran e ro ar briñsez he mouchouer seiz d'ar priñs pa zeu d'he c'herc'hat d'an tour. Ma mamm he deus lavaret din ! N'em

eus netra, nemet ma lietenn ruz, hag he frofañ a ran dit evit ma bisig !

Fromus e oa. Hag ar priñs en doa kemeret al lietenn ha lakaet anezhi ouzh e galon. Seblantout a rae dezhañ e oa ur gwir varc'heg hag ar plac'hig a oa ur gwir briñsez. Ha stouet en doa dirazi.

Evel-just n'he doa gwelet aerouant ebet. Hag aet e oa da glask adarre. Kement den a wele en doa ezhomm sikour, ha kement hini a oa skoazellet gant ar paotr yaouank. Pep hini a oa laouen ouzh e drugarekaat, hag eñ, evel-just, a garje ivez kaout un tamm sikour digant unan bennak. Met kaer en doa klasket, kaer en doa goulennet, n'en doa kavet aerouant ebet. « N'eus ket ezhomm klask ken, a soñje. Poent eo din distreiñ d'ar gêr, rak ne gaver amañ trevell ebet evidon ! Na pebezh keuz. »

Rankout a rae ar miliner kas d'ar palez dek sac'had bleud a vanke c'hoazh. Ha ret e oa dezhañ distreiñ d'ar palez. Ha setu ar priñs da bignat adarre e-touez ar seier bleud. Hag evel-se e oa distroet d'ar gêr, glac'haret ; ha den n'en doa merzet anezhañ.

Hag er palez e oa c'hoazh re a drouz : an holl dud er palez a oa o klask ar priñs kollet. Met ar priñs a oa deuet e-unan. Gwisket, evel mab ar c'heginer, saotret e zilhad, c'hwezh an teil gantañ, ha kignadennoù a weled ivez war e skoaz ha war e zaouarn. Skuizh ha glac'haret e oa.

— En anv Doue, ma mab ! a huchas ar roue. Lavar din, pelec'h out bet ha perak out gwisket evel-se ? Petra zo c'hoarvezet ganit ? Piv zo kablus ?

— Arabat bezañ nec'het, ma zad ! eme ar priñs. Bet on en ur gêriadenn hiziv. Kemeret 'm eus dilhad mab ar c'heginer, ma c'hontell hag aet e oan er-maez ar palez, skoachet e karr ar miliner.

— Met perak, perak ma mab ez out tec'het, ha perak out ken lous, ha perak e welan kignadennoù war da skoaz, ha perak out glac'haret ?

Hag ar priñs en deus kontet dezhañ pep tra, onest hag a galon vat – diwar-benn an erevent, diwar-benn ar priñsezed ha diwar-benn ar pezh en doa graet e-lec’h stourm ouzh an erevent. Ha lavaret en doa goude, stouet e benn :

— Digarez ac’hanon, Tad ! Aon am eus n’hallin ket dont da vezañ ur roue mat ha biken ne vin evelhout !

Hag an daeroù da c’hlebiañ e zaoulagad.

Met ar roue da c’hoarzhin laouen :

— O, ma mab karet ! Faziet out, dre c’hras Doue ! Arabat bezañ glac’haret. N’em eus ket kontet dit c’hoazh penaos ober evit bezañ ur roue mat ha doujet, met da galon garantezus he deus lavaret dit petra ober evit kavout an hent reizh ! Te a vo ur roue dispar. N’eus ket ezhomm stourm ouzh an erevent evit-se. Ur roue mat n’eo ket an hini a zoug ar gurunenn aour hag a ro urzhioù. Ha n’eo ket an hini a oar stourm ouzh an erevent. Rankout a ra ar roue mat servijañ e bobl, ober war-dro an dud, magañ o ezhommoù ha reiñ da bep hini ar pezh a vank dezhañ. Dalc’h soñj, ma mab : n’eo ket ar bobl a servij ar roue, met ar roue a servij ar bobl. Ar roue eo ar c’hentañ mevel en e rouantelezh, ha rankout a ra bezañ mevel evit an holl, ha servijañ aketus. ’Pezh out bet oc’h ober hiziv a galon vat hep gouzout dit !

Ha digoret en doa ar roue dorioù ar palez evit ar priñs, ha ne voe ket an disterañ anken war e dro ken. Ha gallet en doa mont da welet ar broioù estren hag ar menezioù, ar stêrioù don hag ar morioù glas, ar gwez uhel, ha ne oa ket serret er palez biskoazh ken.

14-21/03/2017

Al Liamm

Kelaouenn & Embann

www.alliamm.bzh

Ezel eo Al Liamm eus Kuzul ar Brezhoneg
www.brezhoneg.org

Al Liamm & Brezhoweb

Angèle Jacq

Ar vuhez gwir

Gant Corinne ar Mero ha Brezhoweb e vez kinniget un abadenn 6 munutenn gouestlet d'ar skrivagnerien ha d'ar skrivagnerezed : amañ e vez roet ar gaoz dezho da lenn ur bajennad eus o oberenn ha « da rannañ o soñjoù gant ar selaouerien ». 24 abadenn a vo en holl. Kinnig a rimp deoc'h lenn an atersadenn war Al Liamm pe war al lec'hienn a bep eil.

Trugarez da Brezhoweb evit an aotre embann hag ar poltriji kinniget deomp evit ur bennozh Doue.

E-kreiz ar boem spered...

Aet eo an holl dud-se, tr'am c'hoariva ar skeudoù

Deus lec'h na deuer ket en-dro.

Aet eo an heol war an tu all deus an douar

Aet eo an deiz war e roudoù lugernus

Aet eo an amzer war roudoù ar vuhez

En em ledañ a ra skeudenn an disheol

War zirivez an deiz

Nijal a ra, ar valafenn-noz

War-sav an avel-dro :

Poent eo serret an nor !

Ô ! Pegen pounner eo da gloziñ,

Hor amzer a-vihanik.

Aet eo ar yezh war he diribin

Aet eo ar c'homzoù kreñv

War hent fall an dispriz

Mouskomzet dre urzh krenn

Aet eo ar vrezhonegerien

War hentoù fall ha strizh...

Rostañ gant ar vezh

O tisplegañ ar yezh !

Koulskoude, ma bihanig,

Ho toare sav hiriv

Sklaer ha brav

Daoust ha chomo kreñv

E-barzh ar stankenn vev

Da ganañ ar yezh

Etre mor ha menez ?... da ganañ ar yezh

Ma Langue au Chat, Éditions du Palémon, 2002

Buhez ur plac'hig a zo ganet a-raok ar brezel

ha gwelet a ra he zad – n'anvez ket anezhañ ken –, gwelet a ra ur soudard o vont kuit d'ar brezel... un tren da dap' pe 'oar ket anezhi. Met he sell a zo war ar mare penn-da-benn. Paseal a ra traoù 'barzh an ti-se, traoù kalet-tre. Peogwir he zad tapet prizonier 'vo dav kas pakajoù, 'vo skrivet dezhañ. Neuze 'benn 'pije da skrivañ, 'pije paper "rik" moulet gant an Alamaned, ha 'poa tost da ugent linenn nemetken war pep lizher, setu 'veze un drailh etre ma mamm ha me evit lakaat un nebeud pozioù da ma zad evel-just.

Setu ar mare-se, 'n hini 'gontan gant daoulagad ur plac'hig,

Alamaned 'deuio da Landudal memes... Alamaned ha neuze o c'hezeg, o ! Un devezh 'lâran deoc'h friko 'oa bet war ar blasenn ha dañs goude pred, goude mer'n. Ha degouezhet an Alamaned neuze hag o c'hezeg, chik ha brav ha da bediñ ar merc'hed gant o dilhad breton evel-just, e-giz m'eo dleet, pintet brav. Ne oa bet nikun anezho da asantiñ dañsal gant an Alamaned. P'en deus an ofiser gwelet an dra-se en deus serret ar pardon diouzhtu ! Ha kaset tout an dud d'ar gêr.

An dra-se eo ar vuhez, ar vuhez gwir. Pelec'h 'vo kontet mod all ma n'eo ket kontet gant an dud o deus bet bevet an dra-se. An dra-se 'm eus bevet. Evel-just 'oan bihan, met skouarn an hini vihan, yae tout an traoù enni. Ouzhpenn e vezen o kousket 'barzh ur gwele kloz. Tout an dud 'soñje 'lâr 'oan kousket.... hennezh 'oa 'barzh ar sal 'lec'h ma oamp boazet da zebriñ. Setu 'welen hag e kleven tout. Setu, traoù mod-se a zo bet aet e-barzh ma fenn, hag ouzhpenn peogwir 'm eus bet beajet 'barzh ma vihanig un tammig.

Kollet ma yezh brezhoneg ganin,

desket din en-dro gant ma mamm-gozh, kollet 'ne'i en-dro... Desket en-dro ! Deskiñ brezhoneg am eus graet teir gwech, setu an dra-se da ma soñj, 'zegas memor e penn ar vugale.

Peogwir... 'maez eus ar skol on bet tennet peuzabred, pemzek vloaz e oan. Ma zud n'o doa ket arc'hant a-walc'h da zerc'hel ac'hanon 'ba skol, setu penaos e vijen bet gouest da skrivañ m'he dije ket bet ma mamm-gozh lakaet ac'hanon da vont eus an eil yezh d'eben ? An dra-se 'zegas kalz d'ar penn, d'am soñj. N'on ket gouest da lâret muioc'h na gwelloc'h !

Ar Stad a zesk deomp, ur vro Breizh ha n'eo ket Bro Breizh.

Forzh petra refec'h pe er journal, pe en tele, pe er radio, pe er sinema ! Dont a reont amañ da filmañ. Met ar pezh a gontont war hon c'hont deomp, war hor penn deomp, n'eo ket ar pezh omp-ni. Setu eo dav mod pe vod, skrivañ evit kaout danvez evit an dazont, da lakaat an traoù da vont war-raok ha war ar wirionez nemetken, met en he fezh.

HA DAOU C'HOULENN OUZHPENN...

Sonerezh a vez ganeoc'h pa skrivit ?

Morse ne selaouan muzik, ezhomm am eus 'vefe sioul an traoù en-dro din...

Aes eo din cheñch bro peogwir, ez an alies tram' an amzer dremenet, an Istor (gant ur I bras) tremenet.

Peseurt levr a blijfe deoc'h a vije lennet gant hol lennerien ?

Meur a levr am eus lennet ! E-giz kalz re all ! Bet zo bet ur mare – un amzer all eus ma buhez – un amzer ma skriven devezh-ha-devezh evit ur gazetenn... hep embann levr ebet, met... bugale o vovañ tro-war-dro. D'ar mare-se, 'benn 'oa tapet an noz, a-raok serriñ ma daoulagad e plije din lenn. Lenn kalz e brezhoneg ne ran ket, ha diaes eo din lenn ur yezh a zo din ur muzik bet em divskouarn a-vihanik nemetken, morse dre skrid pe dre lenn. E-mod-se eo evidon ar brezhoneg.

Bremañ evit lavaret gwir, eo troet ma lennadennoù etrezek enklaskoù evit skrid ma levr dazont !

Setu, 'benn 'ran ur sell a-dreñv, 'teu soñj din eus levrioù Serge Duigou – e-touez kalz re all – e galleg evel-just. 'Mod-se 'oa. Ar brezhoneg en deus graet hent dibaoe eüruzamant : unan anezho zo anvet : *La Bretagne ayant chanté tout l'été*, embannet e 1979... Ne oa ket dec'h !

Netra da welet gant ur romant nemet gant Breizh 'vel ma oa, gouestlet d'ar re a oa gouest da gemer vakañsoù amañ er bloavezhioù-se. Ul lodenn tud nemetken, disteroc'h evit bremañ ? An traoù 'n eus cheñchet... mare ar festoù bras – da skouer festoù Kerne – ar mor, ar c'hrampouezh, an hentoù-

tizh nevez digoret pe o tigoriñ... Hag ouzhpenn ur sell taolet war hon mod da vevañ... o vont gant ur vuhez disheñvel-tre eus buhez tud Pariz. Ur sell c'hoantus o doa ouzhomp ?

Serge, ma 'm eus soñj mat, a selle ouzh ar pezh a lâre an dud-se o vakañsiñ gant ur mousc'hoarzh jentil. Evitañ, o soñjoù diwar-benn Breizh, 'oa ur zoursenn frouezhus ha fentus ! Da ziskrog' da c'hoarzhin, leizh beg memes, a-wechoù !

Iwan ar FUR

100 vlez zo : marv Bleimor

Yann-Bêr Kalloc'h e 1916, pa oa is-letanant an 219^{vet} rejimant

1-E varv

Setu ar pezh a skrive Loeiz Herrieu d'ar 27 a viz Ebrel 1917¹ : « *Hiziv e tegouezh genin un doare glac'harus : lazhet eo ma c'heneil ha kenlabourer J. P. Kalloc'h, a C'hroe, un tu bennak doc'h an tachad lec'h ma oamp ar sizhunioù tremenet. Bet omp bet tostik tra unan doc'h an arall hep gouiet deomp. Paour kaezh Bleimor ! Drouksantiñ a rae moarvat berrded e vuhez àr an douar-mañ, a pa skrive evit Dihumamb ar gwerzennoù-se karget a velkoni hag a soñj ar marv. Gwir eo emañ bet diskonfortus e vuhez penn-der-benn. Ha ne wele nemet poan àr e hent. Setu-eñ disammet ag e groaz ! Met, nag ur c'holl evit Breizh !* ».

Kant vlez zo, d'ar Meurzh 10 a viz Ebrel 1917, daou zeiz goude Sul Fask, e taas an Ankoù da serrezh Yann-Bêr Kalloc'h, skrivagner ha barzh, Bleimor e anv pluen.

E kêr Urvillers, departamant an Aisne, e c'hoarvezas. Eno e oa al letanant Kalloc'h get e gompagnunezh, e-kreizig-kreiz an tan hag ar safar, àr an talva, el linenn gentañ.

Get e bred e oa, ur prantadig diskuizh evitoñ emichañs e kalon an ifern yen, ha pa zaas ur potarn alaman ha kouezhel e-taltoñ. Tizhet e voe en e benn hag eñ lazhet àr an tach.

Yann-Bêr Kalloc'h a zo engravet e anv àr ar blakenn bet savet er blez 1927, er Panthéon e Pariz, e koun ar skrivagnerion a oa bet lazhet e-pad ar brezel 14-18, en o mesk Alain Fournier ha Charles Péguy.

2-E vuhez

Ganet e oa bet Jean-Pierre Hyacinthe Calloch (Yann Kallouc'h a veze lâret àr Enez-Groe) d'ar 21 a viz Gourhelen

1 *Kammdro an Ankoù, Al Liamm, 1994*

1888, e Kêrglavezig àr Enez-Groe². Mab e oa da Yann-Bêr Kalloc'h ha da v-Mari-Jojeb Glouaheg. N'eo ket bet diskêriet ganedigezh ar paotrig get e dad, get Felicia Kalloc'h, ne lâran ket, hag hi mamm-diegezh yaouank er vourc'h ; pechañj e oa aet e dad da besketa àr e vag.

Livet en deus Yann-Bêr Kalloc'h (mab) get gerioù fromus penn kentañ e vuhez e-barzh e werzenn holl-vrudet *Me 'zo ganet e kreiz ar mor* :

« *Ma zad a oa èl e dadoù, ur martolod... èl e dadoù, stlejour rouedoù... Ma mamm ivez a laboura d'c'hounit bara* »³. E vamm a rae àr-dro ur pezhig douar. Mod-se e c'helle druzaat ar bevañs d'he ziegezh, ennañ pevar a vugale, tre ma oa he gwaz àr ar mor, pellik a-walc'h a-zoc'h an ti, 'lies bras.

Skoet e voe an tiegezh neuze get an Ankoù : pevarzek vlez e oa Yann-Bêr Kalloc'h ha pa varvas e dad a-daol-trumm, beuzet er mor er Groazig, e-pad ur c'houlzad pesketa. Goude-se e varvas e ziv c'hoar lerc'h-ouzh-lerc'h, goude bep a gleñved nervennus kriz.

« ... *C'hwec'h 'oamp neuze, santez Mari* :

*N'omp mui 'met tri... Ar Maro àr an nor 'n deus stoket, deuet eo a-barzh : hon eurvad 'zo aet kuit 'n un arc'h er vered parrez da gousket... »*⁴

Da unnek vlez e yeas da studial e kloerdi bihan Santez-Anna Gwened ; eno e tapas e vachelouriezh er blez 1905. Goude-se e yeas da gloerdi bras Gwened, en e greizon ar soñj donet da vout beleg. Siwazh dezhoñ ne voe ket aotreet abalamour d'ar c'hleñved nervennus en doa skoet e c'hoarezed hag e vreur.

Kuitaat a reas ar c'hloerdi ur prantadig àr-lerc'h, da c'hortoz amzer e goñje. Da c'hounit e damm bara e yeas da evezhour e

2 Akt Nnn 97 d'an 22/07/1888 *Etat-Civil* Enez-Groe.

3 s.o. ar werzenn holl-vrudet *Me 'zo ganet e kreiz ar mor*.

4 s.o. ar werzenn holl-vrudet *Me 'zo ganet e kreiz ar mor*.

skolajoù kristen : e Pariz e-pad tri blez, neuze e Reims e-pad ur blez.

Da ugent vlez e voe dav dezhañ gober e goñje, e Gwitreg. Eno e ouias da vat ne c'hellehe ket biken donet da vout beleg ha rannet e voe e galon get keloù-se. Achuet getoñ e amzer soudard e krogas en-dro en e labour evezhour àr un dro pleustriñ un aotragezh. Er blez 1914, ha pa darzhas ar brezel, e oa gopret èl mestr-evezhour e Skol-Veur Kenwerzh ha Greantelezh Pariz.

E penn kentañ ar blez 1915 e heulias ur stummadur ofiser e kreizenn gelenn Saint-Maixent. D'an 20 a viz Eost e voe anvet en troadegiezh, aspirant da gentañ hag is-letanant goude-se, d'an 20 a viz Here 1916. A-benn e voe kaset d'an talva, àr al linenn-emgann gentañ. E miz Ebrel 1917 e krogas emgannoù spontus er Somme hag en Aisne, get tennoù kanolioù diehan doc'h an daou du. Obuzoù, potarnoù, stank èl ar glav, a gouezhe àr ar paourkaezh soudarded.

Setu ar pezh a skrive en e gartenn ziwezhañ da Iwan an Diberder, d'an 8 a viz Ebrel :

“Sul Fask 1917

Krisañ sizhuniad am eus tremenet er brezel eo ar sizhuniad sakr-mañ. Na ti, na toenn, dindan un amzer fall-put. E-korf 60 euriad em eus kousket un euriad, ha c'hoazh ec'h omp bet dihunet get an anoued, goloet ma oa al lu a-bezh get an erc'h. Skuizh-divi omp. Pegoulz e achuo ar vuhez-mañ ? Skriviñ a ran deoc'h a zon ur c'hoad, a gouezha àrnezhon an obusou stank èl ar glav... »⁵

D'an 10 a viz Ebrel e voe bannet un obuz doc'h ar fozell lec'h ma oa Yann-Bêr Kalloc'h hag eñ é tebriñ e voued. Tarzhiñ a reas e-taltoñ ken e voe lazhet àr an tach, tizhet ma voe get skeltrennoù dir doc'h e benn. Douaret e voe e bered Cerisy e-mesk soudarded arall. Ul luc'hskeudenn a zo bet graet d'an

5 Àr en Deulin, Dihunamb, 1935

ampoent ma voe diskennet e charke en toull-bez ; àrnezhi e weler daou veleg é lâret pedennoù evit e ene ha tri soudard “é rentiñ enor dezhoñ”⁶.

Adkavet e relegoù 'ba dismantrou kêr Cerisy, goude ar brezel, er blez 1923, e voent degaset da vered Enez-Groe. A-drugarez d'ur c'houlzad donezonoù kaset en-dro get ar gelaouenn *Dihunamb* e voe savet dezhoñ ur maen-bez ag ar choaz, un uhel a groaz keltiek er penn anezhoñ.

E 1967, e koun 50 vlez a-c'houde marv ar barzh, e voe savet ur mell delwenn c'hreun-vaen e Kêrglavezig lec'h e oa bet ganet.

3-An den

Ur pikol den e oa Yann-Bêr, brasoc'h eget e genseurted d'ar mare-se : 1,84m a sav a lenner àr e fichenn-vatrikul soudard⁷. N'eo ket dister dra rak an darn vrasañ ag an dud yaouank bet galvet d'ober o c'hoñje e penn kentañ an ugentvet kantved, ne oant ket brasoc'h eget 1,65m anezhe. Deskiñ a raer é lenn ar fichenn-mañ e oa glas e zaoulagad ha gell-du e vlev.

Gres d'an dornad luc'hskeudennoù⁸ e c'heller gouiet ouzhpenn diàr e seblant.

Ur skeudenn anezhoñ da ugent vlez a ziskouez un dremm hiroc'h eget ledan, blevet berr, un tal uhel a-us da zaoulagad splann sanket don en e fas, ur sell youlek enne ; a bep tu d'e zivjod treut, divskouarn brasoc'h eget bihan ; dindan ur fri strizh hag hirik, ur beg tev e ziweuz hag un elgezh valogek. Barbustellek eo an den, melen ha berr c'hoazh e vourrenn da

6 Luc'hskeudenn e *Àr en Deulin, Dihunamb*, 1935

7 Fichennaoueg ar matrikuloù soudard e dielloù an departamant.

8 *Àr en Deulin, Dihunamb*, 1935

ugent vlez hag a zay da vout duoc’h-du ha stankoc’h-stank a vlez da vlez.

Ur luc’hskeudenn resis a zo bet graet anezhoñ get Iwan an Diberder e-pad ar brezel, àr an enezenn, dirak ur mell peulvan, “Maen-hir Salver ar Bed” : emañ Yann-Bêr Kalloc’h en e sav, gwisket cheuc’h en e lifre ofisour, hag eñ ken plom ha ken nerzhus hag ar maen-hir-se a sav àr-drañv e gein. Gwall bell omp doc’h skeudenn romantel ur barzh treutik, jahinet e spered get skoulmadoù e ene, an anken had an Ankoù.

Akourset e oa bet Yann-Bêr Kalloc’h da vuhez tenn ar voraerion, e-pad e yaouankiz. Seul gwezh ma tistroe d’ar gêr da dremen e vakañsoù, e klaske fred àr vourzh bigi ag an enezenn, a yae da besketa ton er morioù pell. Meur a nozezh dindan ar seizh amzer en deus tremenet en diskonfort brasañ. Evit e blijadur an hani eo e yae da vageal moarvat, met un digarez a oa ivez da c’hounit ur blank bennak da sikour get e vamm.⁹

Ar vuhez garv-se an hani en deus roet dezhoñ moarvat nerzh-kalon ha nerzh-korf da c’houzañv krizder spontus ar vuhez e-barzh ar fozelloù fankigellek, dindan ar glav, ar skorn pe an erc’h, p’emañ daet koulz ar brezel.

Istimet bras e oa Yann-Bêr Kalloc’h get e soudarded. Un ofisour kalonek e oa ; eñ a yae d’an argad hep klemmichiñ, er penn araok, en ur zegas jourdoul dezhe.

Kontet eo bet¹⁰ penaos e ouie entaniñ kalon e soudarded ha pa oa dav dezhe fardiñ getoñ d’an argad, ur vouc’hal abourzhaj getoñ doc’h e gostez hag a veze bannet uhel en e zorn, ha bec’h dezhi !

Yann-Bêr Kalloc’h e-unan a skriv en e werzenn *Karter-noz er c’hleuzioù* e miz Gwengolo 1916 :

« ... *Pa sailhan dreist d’ar c’hleuz, ur vouc’hal e man dorn,
Ma faotred ’lâr marse : “Araok, hennezh ’zo gour”* »

9 *Pierre Mokaer, Wikipedia*, troet get an aozer.

10 *Ibid.*

Hag e tant àr ma lerc'h er fank, en tan, er skorn... »

Pell omp en-dro a-zoc'h limaj louedet ur barzh chalboter hunvreoù, sourret e spered get pouez ar c'hudennoù preder, ar relijion ha berded ar vuhez.

4-“Daou du en deus ar pod”

Da-geñver Yann-Bêr Kalloc'h e c'heller azasaat ar c'hrennlavar poblek ha skriviñ : *Daou du en deus ar paotr*.

En un tu e faote dezhoñ gober direbech e zevel, ar pezh a soñje getoñ ac'hoal e oa e zevel-eñ : èl evezhour skolidi ha ret mat dezhañ bout garv meur a wezh doc'h an dud yaouank « ... *Paour keizh bugale ! Rust on, a soñj dezhe, en arbenn d'an dek munutenn harz a voutan dezhe, dre bep div wezh. Barnet em eus meur a unan zoken d'ar bara sec'h. Get ma vin awenet get Doue hag ar Werc'hiezh Vari d'ober vad d'o eneoù, er gwellañ mod...* »¹¹ ; èl ofisour gall goude-se, p'emañ daet koulz ar brezel hag e holl vignoned kaset d'en em ganniñ. Ha bout ma oa bet anvet da soudard en ur servij skoazell, e c'houlennas monet àr an talva da stourm doc'h an Alamanted, kostez-ha-kostez get e genvroidi. « *Man Doue, man Doue, me 'zo ar gedour 'n e unan, mam bro a fizha àrnon ha me nend on 'met pri,* » a skriv d'ar 7 a viz Gwengolo 1916¹². Ha pelloc'h er varzhoneg-se e tispleg d'e lenner da betra emañ-eñ é vrezeliñ : « *Ene Kornôg, he douar, he merc'hed hag he bleuñv, Holl kened ar bed eo, an noz-mañ, a viran* ».

Ha graet en deus e zevel, hep rekinal, betek ar marv.

En un tu arall e oa Yann-Bêr Kalloc'h ur barzh entanet, ur skrivagner awenet, ur c'hristen gredus, ennoñ « *un inéan tenér,*

¹¹ *Ibid.*

¹² *Kartér-noz ér hléyeù, in Àr en Deulin, Dihunamb*, 1935

hegé ha kizedik dreist penn » èl ma skriv Jojob Loth¹³ hag... ur Breizhad kar-e-vro.

Ne vo ket dielfennet er pennadig berr-mañ en ur mod resis ha don, danvez oberennoù Yann-Bêr Kalloc'h. Un tañva, get skouerioù, a vo roet da Yann Lenner ha tra ken.

Gouiet en deus YB Kalloc'h sevel gwerzennoù kaer evit liviñ e luskadoù kalon. Jojob Loth¹⁴ en deus meneget e berzhioù dibar : « *anien uhel ha glan, spered souezhus e gavadennoù hag e froudennoù, pervezh e ouiegezh e keñver ar brezhoneg hag e c'heriadur, hag anzav da lakaat splann ha da liviñ er vennozhioù ar re diaesañ da zisplegiñ* »¹⁵.

YB Kalloc'h, en ur mare ma oa tuet granigoù a skrive e brezhoneg da siliñ en o skridoù gerioù galleg a zornadoù, brezhoneg kadoer anezhe, a oa gwell getoñ ober get gerioù brezhonek rik, na bout ma oant bihan-anavet pe ankounac'haet get an darn vrasañ. Diskoueziñ a ra dre-se e ouiegezh ledan, e zoujañs vras ivez hag e garantez zon doc'h e yezh vamm, hep dispriz doc'h parlant Enez-Groe, kani e diegezh, en deus studiet ivez. Jojob Loth¹⁶ a ra deomp skouerioù ag ar gerioù-se, ul lodenn anezhe bet kavet en henvrezhoneg, dre skouer : *klod, kevrin, dihuz, felan* hag arall. N'en deus ket doujet YB Kalloc'h monet ivez da besketa gerioù nann-gwenedeg evit pinvikaat e werzennoù : *eilgeriñ, tuz, rouez, aberzh* (diàr ar c'hembraeg) hag arall.

Al lenner kempredel – amañ un nevezc'her implijet getoñ – a vo souezhet, hag hegaset meur a wezh, get hollvezañs ar relijion, ar gristeniezh, en e holl varzhonegoù hogozik. Dav eo derc'hel soñj e oa bet skoliataet YB Kalloc'h e kloerdi bihan Santez-Anna Gwened betek tapout e vachelouriezh, ken e oa bet ur rann-galon divent evitoñ bout rediet da guitaat kloerdi bras Gwened

13 Jojob Loth, in *Àr en Deulin*, Dihunamb, 1935

14 *Ibid.*

15 *Ibid.*

16 *Ibid.*

ha chom henn gellout monet da veleg. Gellout a raer lakaat luskadoù kristen e oberennoù keñver-ha-keñver get re Paol Claudel, ar skrivagner gall brudet a oa bet ret dezhoñ ivez treiñ kein d'e c'hoant da vout beleg pe vanac'h. Setu ar pezh a skrive Yann-Bêr Kalloc'h e klozadur e varzhoneg *Judica me* e 1910 :

*« O douster an overennoù en ur chapel,
Ur chapelig didrouz e maezoù Breizh-Izel !
Bout, dre ur galon glan, ar c'houlaouenn dister
A luc'h bepred dirag an Osti, o douster !...
Bout ar beleg gredus àr sav doc'h an aoter,
E kinnig an aberzh, o douster !...
O douster !... »*

Un den kizidik-tre e oa YB Kalloc'h ha troet e spered d'an dristez ha d'ar marv. Kement-se a oa sanket en e anien met bouetaet e voe get ar gwalleurioù stank a a gavas àr e hent : marvañs en e diegezh – e dad, e ziv c'hoar–, c'hwitadenn en e c'hoant da vout beleg, donedigezh ar brezel bras lec'h ma varvas mignoned, an diaester da ranniñ e garantez vro get e genvroidi.

Kement-se a gaver gwerzennet en e varzhoneg *Tristedigezh ar C'helt* :

*« Yaouank on. N'em eus ket c'hoazh gwelet ugent hañv
An heol tro ha tro din a skuilh e vannoù-tan
Ar bleù àr an avel a zegas din o c'hwezh,
Ha neoazh me 'zo lan a velkoni dalbezh...
Perak 'ta ? Doue a oar. Pa groueas ar Breton,
Eñ 'lakaas an dristez é chom en e galon. »*

Troet e veze da welet ar vuhez àr he zu fall. Setu penaos a krog e varzhoneg *Ar Voraerion* :

*« Buhez ar voraerion a zo trist er bed-mañ,
Bepred pell doc'h o zud, edan glav hag arnañv.
Aveit gounit bara, bara d'ou bugale,
Ret eo dehe lemel ag o bro ha bale. »*

Met neoazh, gwezhiadoù, èl ur boked e-kreiz ur pradad louzaoù fall, e tibouk ur varzhoneg bennak skañvoc’h an danvez anezhi. El-se emañ kont get ar werzenn garantez anvet *Ar Vernikenn*, ur gwir berlezenn anezhi, hag a achiv èl-mañ :

« *Hama, n'en deus netra gwiroc’h :*

El ar vernikenn àr ar roc’h,

Ma c’halon ’zo staget doc’hoc’h ! »

Ouzhpenn bout ur barzh entanet, ur skrivagner awenet, ur c’hristen gredus, ennoñ « *un inéan tenér, hegé ha kizedik dreist penn* »¹⁷ e oa-eñ ur Breizhad kar-e-vro, difennour dibleg e yezh-vamm hag e vro.

E kloerdi bihan Santez-Anna Gwened, hag eñ krennard c’hoazh, e vleuñvas en e galon hag en e spered, ur garantez don, padus ha divent doc’h e enezenn c’henidik, doc’h Breizh ha doc’h ar brezhoneg.

Ur gwerzennour donezonet e oa, aes-tre e tae dezhoñ gerioù ha klotadennoù da heul, evit o lakaat da seniñ ag ar choaz, kenkoulz e galleg hag e brezhoneg. Leon Palaux, ur mignon dezhoñ hag en deus skrivet ul levr diàr e vuhez¹⁸, a ra deomp skouerioù liesseurt. Hag eñ c’hoazh er c’hloerdi bihan, e klaske gwitibunan get un dornad skolidi arall, lenn ha studial skridoù brezhonek, na oant ket forzh niverus anezhe er bloazioù-se siwazh dezhoñ. Istor Breizh a zeskas eno ivez. Ha buan-tre e kredas Yann-Bêr splujiñ e bluenn er podig liv evit kinnig skridoù brezhonek d’e dro. Dibab a reas un anv pluenn : “Bleimor”, diàr batrom ur c’helenner dezhoñ er c’hloerdi bihan, an Aotrou Maréchal, a sine e skridoù “Bleiz Lanvaoz”. Ken abred ha 1905, hag eñ en e seitek vlez kepen, e kasas Bleimor ur pennad-skrid d’ar gelaouenn *Ar Vro*.

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ *Un barde breton : Jean-Pierre Calloc’h Bleimor*, Léon Palaux, 1926

Ur Breizhad kar-e-vro a oa anezhoñ – dizouj e tisklêrie e vroadelouriezh –, ha fiziañs en doa e dazont e vro ; e-barzh ur varzhoneg anvet *Man Gouenn*, savet er blez 1914, e skriv kement-mañ :

*« Hiziv, er goût a ran, ec'h oc'h goapaet d'an holl :
Goude bout bet goulaou Europ, o gouenn vreton,
Hiziv 'ous oaet da guzh e kornog el an heol...
Met pa zay ar beure te a savo eltoñ.*

*Te 'savo el an heol ! Arzhur nend eo ket marv ;
Tregont milion a Gelted ec'h omp ouzh er gortoz :
Mar venn Doue, tu e vo da skoiñ meur a daol garv,
Mar venn, e tint en-dro deioù Ambikatos. »*

Ha eñ ha disoc'hiñ get ar pozioù-mañ :

*« An had hon eus hadet, hor mibion er medo :
Hadet deomp en daeroù, int en esto er joa ! »*

El-just, n'heller ket disoc'hiñ ar pennad-mañ henn menegiñ ar gwerzennoù strinkus-mañ, gloestret getoñ *D'ur Gall* :

*« M'en anzav, Aotrou, m'en anzav :
Aveit distag galleg tenav
Re vras eo mam beg-me atav !
Mes ivez, kredit ec'h omp stank
Hañval dre-se e Breizh yaouank.
Nend on ket Gall aveit ur blank ! »*

5-E oberennoù

Dastumet eo bet oberennoù Bleimor get Pier Mokaer, ur mignon tost dezhoñ, e 1925, en ur barzhaz anvet *Ar an daoulin*, da heul hetoù Bleimor. Adembannet eo bet meur a

wezh da c'houde, ennoñ gwerzennoù dreist-holl, un nebeud skridoù e komzoù-plaen ivez a-wezhioù.

Hiziv an deiz e vo kavet enne get lod ag al lennerion, blaz ar c'hozh, enne re a velkoni, re a zaeroù, re a relijion ivez. Un den ag e amzer e oa, e penn kentañ an ugentvet kantved ; kemmet mat ar speredoù ur c'hantvlezad àr-lerc'h.

An neb a lenno e skridoù da vat, a gavo enne ur vraventez dispar, ur gizidigezh fromus, anien ur gwir barzh lan a ijin hag a ouie govelliñ ur yezh pinvik ha flamm. « *Piv a gavo, kerkoulz èltoñ, ar gerioù a laka ar galon da hirisiñ hag ar goùg d'en em stardiñ ? Piv, kerkoulz èltoñ, a ray ag hor brezhoneg yezh ar soñjoù uhel ?* » a skrive Loeiz Herrieu, un herradig goude bout gouiet e oa marv e vignon¹⁹.

Holl-vrudet eo e varzhoneg *Me 'zo ganet e-kreiz ar mor* lec'h ma kan e garantez doc'h e enezenn c'henidik, Enez-Groe ; berzh bras en deus graet, sur 'walc'h, a-drugarez ivez d'ar sonerezh kaer bet savet àrnezhi get Jef ar Penven ; kanet ha sonet eo bet kant-ha-kant gwezh ; met bihan a dud a oui pechañj emañ bet skrivet ar pozioù flour anezhi get Bleimor. Ur seurt eo get ar c'hantik Nedeleg mil-anavet ha mil-kanet en oferenoù : *Jezuz Krouadur*, savet getoñ ha gloestret d'e vreur Jojob, er blez 1911 :

*« Jezuz Krouadur tro d'ho kavell
Galvet omp bet get bouezh un Ael :
Setu-ni holl breman tolpet
Jezuz Krouadur, ha ni Ho ped »*

5-YB Kalloc'h, hiriv an deiz

Ul lec'h dezhoñ e-unan en deus Bleimor e-touez ar re o deus skrivet e brezhoneg.

¹⁹ *Kammadro an Ankoù, Al Liamm, 1994*

N'en deus ket bet embannet kalzik getoñ neoazh : ul levr hepken, *Ar an Daoulin* an hani eo hag ouzhpenn, pennadoù liesseurt e kelaouennoù zo : *Ar Vro*, *Dihunamb*, *Brittia*...

Ha neoazh, meuleudi a zo bet kanet dezhoñ forzh pegement. Enoret eo bet muioc'hik eget skrivagnerion arall e Breizh, hag int ken donezonet hag eñ, hag int leigniusoc'h, ampletusoc'h egetoñ : pet straed àr-n-ugent a zo bet roet e anv dezhi, kêrioù bras ha kêrioù bihan mesk-ha-mesk : An Oriant, Roazhon, Groe, Kaodan..., ur skolaj e Logunec'h, bag Enez-Groe ha meur a savadur arall²⁰ ... hep kaozeal ag ar Panthéon e Pariz lec'h m'emañ enskrivet e anv.

Koulskoude, e-mesk an dud e karg hag o deus choajet reiñ e anv d'ar straed-mañ-straed en o c'hêr, e-mesk an dud a vez é chom hag é vale e-barzh ar straedoù-se, rouez ar re a oui evit gwir peseurt den e oa Bleimor, pezh soñjoù a vage-eñ en e spered, pegen don e oa e garantez doc'h e vro.

Just a-walc'h, lakaomp na vehe ket bet lazhet e-pad ar brezel “evit Bro-Frañs”, ha bout e vehe bet enoret kement-se ? Diaes er soñjal siwazh, daousto da dalvoudegezh vras e oberennoù.

Kerat priz ar vrud evit ur Breizhad 'èlkent !

20 s. o. *Wikipedia*

Yann-Bêr Kalloc'h¹

*Antony Heulin, barzh ha kaner, doktor àr ar c'heltieg.
Levr da zont : Pellig, levr barzhonegoù divyezhek
brezhoneg-alamaneg, a vo embannet gant
Mouladurioù Hor Yezh e 2017.
Diwar e dezenn doktorelezh emañ Antony Heulin o
skrivañ buhezskrid Yann-Bêr Kalloc'h e brezhoneg
ivez.*

Delwenn Yann-Bêr Kalloc'h war
Enez-Groe

*Me zo gañnet é kreiz ar mor
Tèr leù ér mez :
Un tiig guen duhont em ès,
Er benal 'gresk étal en or
Hag el lann e hol en anvez.
Me zo gañnet é kreiz ar mor
E bro Arvor.²*

- 1 Savet ez eus bet div studiaden vras diwar-benn Yann-Bêr Kalloc'h hepken, gant e vignon an doktor Léon Palaux, *Un barde breton*, Jean-Pierre Calloc'h Bleimor (Kemper, Librairie Le Goaziou, 1926) ha ganeomp, Antony Heulin, *Ar marv e oberennoù Yann-Bêr Kalloc'h ha Loeiz Herrieu*, tezenn doktorelezh dindan renerezh Gwendal Denez, Skol-Veur Roazhon II, 2014.
- 2 Tennet diouzh ar varzhoneg *Péden én Teóldéd*, p. 110-118, Kalloc'h Yann-Bêr, *Ar en deulin - À genoux, Lais bretons*, Paris, Editions Plon, 1921.

Kanet eo bet ar gwerzennoù-mañ gant Gilles Servat pe Yann-Fañch Kemener ha moarvat ez int ar re vrudetañ eus Yann-Bêr Kalloc'h. Ganet eo bet Yann-Bêr Kalloc'h « *é kreiz ar mor* » ent-gwir d'an 21 a viz Gouere 1888 war enezenn Groe. Ur skoliad studius eo, adalek e vloavezhioù skol kentañ e skol seurezed ar Spered Santel e Groe betek kloerdi Santez-Anna Gwened. Deol-tre eo ar paotr a fell dezhañ mont da veleg. Difennet e vo dezhañ abalamour da gleñved spered e c'hoar avat. D'ar mare-se ne veze ket aotreet ur c'hloareg bezañ urzhet ha pa oa unan bennak klañv e benn en e familh.

Rediet eo Yann-Bêr Kalloc'h da vont d'an harlu enta. Askentelier e vo e Pariz, e goñje a raio e Gwitreg, kent mont da grib e Reims hag en Normandi. E 1912 emañ e Pariz adarre, 'lec'h ma teu da vezañ kelenner. Koulskoude ne vo ket kavet e blas e bed al labour gantañ. Hemañ a oa e hunvre mont da veleg, a yelo eus ur garg labour aksentelier pe grib d'eben, a vo kelenner dre ziouer e Skol Uhel Kenwerzh Pariz, en ur gregiñ gant un dezenn war al lennegezh, hep bezañ en e vleud neblec'h.

Diwar an testenioù hag an dielloù a denn eus Yann-Bêr Kalloc'h ez ouzer kalz diwar-benn e vuhez labour. Tra ebet pe dost ne ouzer a-zivout e vuhez karantezel. Hollvezant eo an temoù relijiel, broadelour, brezelel, ar marv en e varzhonegoù. Dibaot eo eztaol e santadoù karantez enno avat, nemet en ur varzhoneg yaouankiz bennak³.

3 « *Que t'avais-je donc fait, jeune homme à l'œil de flamme, / Pour attirer sur moi ton courroux brusque et dur ? / Tu n'es donc plus le même sur le fond de ton âme / Pour me chasser ainsi, tel un serpent impur ! / Pour que tu me lanças ton mépris à la face / Et puis me plantas là, douloureux, stupéfait, / Sur le feu de mon cœur ayant jeté ta glace, / Toi, mon tout adoré, que t'avais-je donc fait ?...* » Pleurs, 1904, Barzhoneg dornskrivet, dielloù Ekomirdi Groe.

Yann-Bêr Kalloc’h barzh Barzhonegoù yaouankiz

Yaouank-tre eo Yann-Bêr Kalloc’h a pa sav e varzhoneg kentañ *À mon père*, e miz Kerzu 1902, da lavarout eo daou viz goude marv e dad d’an 18 a viz Here 1902 e porzh ar C’hroazig⁴.

E galleg eo e varzhonegoù kentañ dreist-holl. Levezonet int gant ar relijion ha pouez a lakaont war ar vroadelouriezh vrezel gall ha breizhek. Meur a wech e kaver menegoù enep ar Brusianed enno ivez. Er barzhonegoù-mañ hag e pep a oberenn Yann-Bêr Kalloc’h e kaver pennoù arreadek evel hini ar chouan, enebour ar Republik a stourm « *e skeud ar vleuñvenn lili* »⁵, hini an emzivad⁶, ar beleg⁷, ar barzh⁸ hag evel-just hini ar soudard⁹. Diwar-benn ar soudard, ar stourmer eo savet ar re all, nemet an emzivad. Rak desavet eo Yann-Bêr Kalloc’h e kemperzh tenn-tre likadur Bro-C’hall. Stroñset eo ar Republik abalamour d’an emgann etre difennerien ar Frañs katolik, a vez alies-tre e tu ar Roue ivez, ouzh difennerien al laikelezh a fell dezho skarzhañ ar relijion diouzh ar vuhez foran. Pezh a vo graet e 1905 gant lezenn disparti an Iliz hag ar Stad. Evit ar stourmer, beleg, barzh pe soudard a emheveleb Yann-Bêr Kalloc’h outo en e varzhonegoù ez eus div skeudenn eus an enebour, hini ar soudard “glas” :

4 *À mon père*, barzhoneg dornskrivet, miz Kerzu 1902. Dielloù Ekomirdi Groe. Embannet eo bet e levr Léon Palaux ivez gant an titl *Plaintes*, p.247.

5 «*Nous haïssons vos républiques ! / Car toujours nous sommes les fils / De ceux qui chantaient des cantiques / A l'ombre de la fleur de Lys, [...]* » Tennet diouzh *La fleur de Lys*, 1902, barzhoneg diembann, dornskrivet. Dielloù Ekomirdi Groe.

6 Barzhoneg *A mon père / Plaintes*, op. cit., pe *L’orphelin de la côte*, Palaux, p.248-249 hag *Ar Mor (kan eun emziviad)*, p. 258-259.

7 Barzhoneg *Le Prêtre*, Palaux, p.262-263, ha *Barde et Prêtre* p.262-268.

8 En o zouez : *Barde et Poète*, barzhoneg dornskrivet. 1904. Dielloù Ekomirdi Groe.

9 Barzhoneg *Le Rêve du soldat*, barzhoneg dornskrivet. 1903. Dielloù Ekomirdi Groe.

« *Leurs faulx et leurs pen-bah pour armes,
 Les gars bretons battaient les **bleus**,
 Mais le soir coulaient bien des larmes
 Car les manquants étaient nombreux.
 En cherchant les leurs dans la plaine
 Les vieux **chouans** poussaient des cris :
 On mettait les morts sous un chêne
 A l'ombre de la fleur de Lys »¹⁰*

ha hini ar Prusian :

« *Comme il était à l'aise alors auprès des siens
 Dans la vieille chaumière !...
 -Un grand cri : Les **Prussiens** !
 [...]
 Ainsi, quand les dangers menacent notre France,
 Quand le clairon qui vibre appelle à la défense,
 Oubliant son beau rêve, oubliant ses parents,
 Chaque soldat s'élance et combat dans les rangs,
 Donnant tout ! son bonheur, son sang, même sa vie,
 Car il n'a plus au coeur qu'un amour :
 La Patrie ! »¹¹*

Evit Yann-Bêr Kalloc'h e tle ar stourm bezañ e anv Doue hag ar Roue, evit Bro-C'hall ha Breizh a zo un dislavarenn zudius moarvat¹², enep ar Republikaned ha dreist-holl enep ar Brusianed. Rak dremm nevez ar Saksoned o doa skarzhet

10 Tennen diouzh *La fleur de Lys*, 1902, barzhoneg diembann, dornskrivet. 1903. Dielloù Ekomirdi Groe.

11 Tennen diouzh *Le Rêve du soldat*, barzhoneg dornskrivet. 1903. Dielloù Ekomirdi Groe.

12 Diwar-benn santad broadelour breizhek Yann-Bêr Kalloc'h ez aliomp lenn pennad Erwan Hupel (s.o. Levrlennadurezh), a zeskriv abegoù c'hoant ar barzh mont da vrezeliñ diwar endro an Emsav d'ar mare-se.

ar Vretoned diouzh Breizh-Veur ha rediet anezho mont d'an harlu e Breizh “vihan” er V^{vet} kantved¹³ eo ar Brusianed. Hag e spered pep hini e Bro-C'hall ivez emañ soñj faezhidigezh Sedan e penn an XX^{vet} kantved c'hoazh.

Ar brezhoneg, Breizh, Bro-C'hall, ar vammvro a gaver stank-tre e barzhonegoù yaouankiz Yann-Bêr Kalloc'h hag en e levr barzhonegoù anavet-tre *Àr en Deulin-À Genoux*, a zo bet embannet goude e varv e 1921¹⁴ evit ar wech kentañ.

ÀR EN DEULIN

Kaset eo e levr barzhonegoù d'e vignon Pêr Mokaer e miz Eost 1915 gant Yann-Bêr Kalloc'h a-benn embann anezho ha mervel a rafe war an talbenn. Un tregont bennak a varzhonegoù e brezhoneg, o zroizigezh e galleg hag un deizlevr brezel a gaver ennañ.

Anat eo pouez ha levezon ar Romantelezh e barzhonegoù yaouankiz Yann-Bêr Kalloc'h, a veneg gwerzennoù Lamartine e penn e varzhoneg *Pleurs*¹⁵ da skouer. Lodek er pezh a zo bet anvet ar varzhoniezh kevrinek, a oa Charles Péguy unan eus bennoù bras, eo barzhonegoù *Àr en Deulin*. Heñvel eo temoù pennañ barzhonegoù *Àr en Deulin* ouzh re ar barzhonegoù yaouankiz. Donoc'h ha mestroniet gwelloc'h eo doare-skrivañ ar barzh enno avat. Dibar eo barzhonegoù Yann-Bêr Kalloc'h ivez dre m'eo gouest da eztaoliñ e zoare hiniennel da welet ar bed. Nevez-tre eo e-touez ar varzhoniezh vrezhonek strizh ha bloc'heiladek, a saver d'ar mare-se. Hervez Jo Rio ez eo Yann-Bêr

13 s.o. *Toute l'histoire des pays celtiques*, p.241-286.

14 Kalloc'h Yann-Bêr, *ÀR EN DEULIN-À GENOUX, Lais bretons*, Paris, Editions Plon-Nourrit, 1921.

15 *op. cit.*

Kalloc'h barzh ar "me"¹⁶. Daoust d'e feiz, d'e zoujañs ouzh an Iliz, e teu a-benn da dremen hebiou d'o gourc'hemennou oc'h eztaoliñ e zibarelezh, e frankiz en e werzennoù. Un hiniennelour eo enta ha nevez-tre eo e Breizh, 'lec'h ma ne oa plas ebet pe dost evit an hiniennouriezh er gevredigezh hengounel.

A-drugarez da Yann-Bêr Kalloc'h ez a ar varzhoniezh vrezhonek en oadvezh modern enta.

Yann-Bêr Kalloc'h soudard

Chomet e vefe en e levrioù hag e spered, an ideologiezh vrezhelel en deus eztaoliet Yann-Bêr Kalloc'h en e werzennoù ha bevet en dije d'ur c'houlz all. Kement a abeg hag a zen en deus asañtet mont d'en em aberzhiñ evit ar vro e-pad ar Brezel Bed kentañ evel Yann-Bêr Kalloc'h, a zo. Diwar lenn ha studiañ barzhonegoù Yann-Bêr Kalloc'h, ouzhpenn o levezon lennegel war istor ar varzhoniezh vrezhonek, e komprenner gwelloc'h an endro istorel, politikel, relejiel a zo bet maget faltazi vrezhelel ar Breizhad yaouank gantañ. Ha tragek e vo heuliad an ideologiezh en deus savet Yann-Bêr Kalloc'h en e spered diwar-benn an haroz romantel hag e c'hoant sevenidigezh kevrinek. Dre ma vo roet dezhañ an tu da gas e vennozhioù da benn gant ar brezel.

Da Veurzh Pask 1917 e varv Yann-Bêr Kalloc'h goude bezañ taget ouzh e dal gant un tamm obuz. E petra e soñj hemañ d'ar poent-se ? E Breizh, er Roue, ... ? Ne vo gouezet biskoazh gant den.

Dresden, d'an 8 a viz Mezheven 2017

16 Meneget gant Francis Favereau, *Lennegezh ar brezhoneg en XX^{vet} kantved, 1900-1918*, levrenn 1, *Breiz Atao hag ar re all el lennegezh, Yann-Bêr Kalloc'h*, Montroulez, embannadurioù Skol Vreizh, 2003, p.142.

Levrlennadurezh

KALLOC'H Yann-Bêr, *ÀR EN DEULIN-À GENOUX*, *Lais bretons*, Paris, Editions Plon-Nourrit, 1921.

FAVEREAU, *Lennegezh ar brezhoneg en XX^{vet} kantved, 1900-1918* ; levrenn 1, *Breiz Atao hag ar re all el lennegezh*, YANN-BER KALLOC'H, Montroulez, embannadurioù Skol Vreizh, 2003.

HEULIN Antony, *Ar marv e oberennoù Yann-Bêr Kalloc'h ha Loeiz Herrieu*, tezenn doktorelezh dindan renerezh Gwendal Denez, Skol-Veur Roazhon II, 2014.

HUPEL Erwan, *Une chanson aux lèvres*, in *Mémoire et trauma de la grande guerre – Bretagne, Catalogne, Corse, Euskadi, Occitanie*, dindan renerezh Gwendal Denis, embannet gant CRBC Roazhon 2, Skol-Veur European, 2010, p. 227-238.

PALAU L., *Un barde breton- Jean-Pierre Calloc'h-Bleimor*, Kemper, Librairie Le Goaziou, 1926.

Toute l'histoire des pays celtiques, dindan renerezh Jean-Christophe Cassard ha Jean-René Le Quéau, Montroulez, Emb. Skol-Vreizh, 1998.

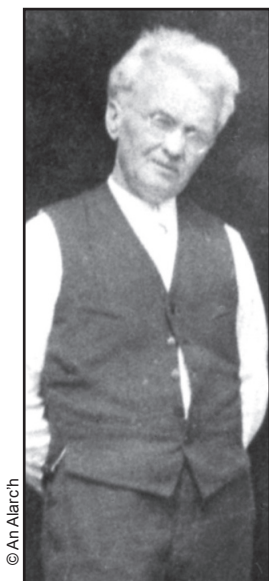
Erwan ar Moal, brezhoneger, kelaouenner, labourer-douar, enepnazi

Brezhoneg gant Herve Latimier

*Bet eo bet embannet ar pennad-mañ e galleg
e niverenn 577 Le Peuple Breton*

(miz C'hwevrer 2012).

*Ar skeudennoù a c'haller adkavout e levr Ar plac'h interet
div wech, embannet e 2012 gant An Alarc'h.*

© An Alarc'h

Erwan ar Moal - Dir-na-Dor

E-tal tudennoù a ouie sachañ an evezh, betek re a-wechoù, n'anavezer ket alies labourerien didrouz an Emsav breizhat hag o obererezhioù, daoust dezho bezañ bet kalz furoc'h peurliesañ. Direizh e vefe o ankouaat. Erwan ar Moal (1874-1957) a oa unan anezho.

Ganet 'oa bet Erwan ar Moal e Koadoud e su Gwengamp, en ur familh labourerien-douar. Koll a reas e dad abred. Goude koan, ouzh sklêrijenn ur gouloù-koar, e selaoue e vamm o lenn testennoù brezhonek tennet eus Buhez ar Sent¹ pe Buhez ar Pevar Mab Emon peurliesañ. Deskiñ a reas galleg er skol kentañ derez. Da 12 vloaz ez eas da skolaj Gwengamp ha da 20 vloaz da gloerdi Sant-Brieg. Kuitaat a reas ar c'hloerdi evit bezañ evezhier e Gwengamp ha goude mestr-studi e Sant-Brieg.

Adalek 1898, e kemer perzh e skipailh skridaozañ *Kroas ar Vretoned* gant ar yezhoniour Frañsez Vallée, e gelenner. Embann a ra kontadennoù bet dastumet en e vro c'henidik, Bro-Dreger, dreist-holl. 28 vloaz 'oa pa embannas *Pipi Gonto*, un dastumad kontadennoù a voe prizet kaer gant Anatol ar Braz.

E 1907 e teuas da vezañ penn-skridaozer ar gelaouenn. Krouiñ a reas *Breuriez ar Brezoneg*, ur gevredigezh a venne sikour ar vugale da vestroniañ mat ar brezhoneg ha da zeskiñ galleg war un dro. Ur bloaz war-lerc'h e oa 284 bugel etre 8 ha 12 vloaz er gevredigezh. E 1913 e lañsas *Arvorig*, ur gelaouenn vizhieq evit ar vugale.

1 Da gentañ penn, sellout ouzh *Dictionnaire des romanciers de Bretagne*, gant Bernez ha Jacqueline an Nail, embannet gant *Keltia Graphic* e 1990 ha tezenn Francis Le Squer, *Les espoirs, les efforts et les épreuves du mouvement breton catholique de 1891 à 1945* (Septentrion, Strasbourg, 1997).

Goude brezel 1914-1918 m'en doa kemeret perzh ennañ, e timezas gant e c'hoar-gaer, intañvez ha mamm a diegezh, hag ec'h adkemeran an ti-feurm ganti. Ne vir ket outañ da stourm evit ar brezhoneg ha da labourat gant an Ao. Perrot er *Bleun Brug*, ar gevredigezh katolik evit ar brezhoneg. E 1927 e krouas ar gelaouenn *Breiz* evit kemer lec'h *Kroaz ar Vretoned* aet da get e 1922. Ren a reas anezhi betek 1940. Adalek 1932 ha betek 1939 ec'h ouzhpennas ur stagadenn evit ar vugale : *Breizadig*.

Spiswel

Er gelaouenn *Breiz*, dindan anv Dir-Na-Dor, e savas enep an naziellezh, ar feulster, ar ouennelouriezh, an droug a veze graet d'ar Yuzevien hag an nevez-paganiezh, ken abred hag an 9 a viz Ebrel 1933 (niv 298) : « *Laket en deus [Hitler] ar wasg war ar c'hazetennoù en e eneb ; karget prizonioù ha kampou gant bagadoù enebourien, komunisted hag all, mesk-mesk ; aet d'ar Judevien evel d'o laza, hag e gwirione, kalz a zo bet merzeriet ha muntret* ».

Er memes bloavezh c'hoazh d'ar 6 a viz Eost (niv 315) : « *Judevien an Alamagn a guita ar vro-se, dre vilierou evit mont, darn aneze, da 'r Jude ; 400 000, war 600 000 a zo prest da glask eur vro well. En Alamagn n'int ken sitoyaned* ».

Ar bloavezhioù war-lerc'h e kendalc'h al lennerien gatolik da vezañ kelaouet mat war an darvoudoù spontus a c'hoarvez en tu all d'ar Roen.

En niverenn 579 (28 a viz Eost 1938) e lenner : « *An Alamaned, evel ouzoc'h, a zo klanv gant droug-ar-ouenn. Beza eo evel ar vosenn war al loened : an holl dud ne varvont ket, met holl e vezont tizet*.

An droug-se a gemer lies a stumm. Hirie e ra en em drei eneb d'an hanoiou ; an hanoiou-badez judev ha kristen, da vihanan, a renk beza skubet a-ziwar c'horre douar sakr ar Reich, a zirak daoulagad gwenn-c'hlan ar fuhrer Hitler. Ar Judevien a zo barnet da veza holl pe Aaron, pe Salomon, pe Tobi, pe hanoiou all evelse tennet eus an Testamant koz. Evelse, e vezint anavezet.

Gwall nec'het e vezer, avat, kas gouzout penôs dibab hanoiou awalc'h, arian pe german rik, elec'h ar re judeo ha kristen...

Diwallomp da dapout droug-ar-Ouenn, neketa. Ar seiz malloz a lak da goueza war eur vro, eme an Tad Santel ar Pab, – e tu-hont ma laka, evel ma welet, spered an dud da drei war an tu gin ».

En niverenn 591 (20 a viz Du 1938) : « *Eur Judeo estreaajour o veza lazet an Ao. Von Rath, unan eus sekretourien kannad ar Reich, e Pariz, an Alamaned o deus dêvet an ilizou judeo en Alamagn ha freuzet holl staliou ar Judevien. Klask a reer pelec'h rei repu d'ar re-man, emaez ar Reich* ».

En niverenn 593 (4 a viz Kerzu 1938) : « *Ar Judevien a zo, war an dro, harzet da veva en Alamagn ha difennet oute mont kuit. Bemde en em laz eleiz aneze. Ugent mil a zo serret en ur c'hamp-prizon hag a vo lazet gant ar 700. 000 all a zo er Reich ma tigouezfe d'ur Judeo bennak skei war eun Alaman* ».

An heskinerezh enep an Iliz a laka da vezañ lemmoc'h c'hoazh spiswel profetek ar skridaozer : « *En Alamagn, ar veleien katolik a ve prizoniet evit pep seurt digare. Neve 'so, ar [e-lec'h "er" kazi sur] Bavier, meur a hini a zo bet serret, en abeg o devoa diskleriet penôs e veze merzeriet ar brizonerien en eur c'hamp, e Dachau* ». (niverenn 333, eus an 10 a viz Kerzu 1933).

En niverenn 581 (11 a viz Gwengolo 1938) : « *Holl Eskibien an Alamagn o deus graet lenn disul, en holl ilizou, eul lizer kaset gantê evit dislâret yudazerezh ar gouarnamant, o heskina ar gatoliked, hep nep digarez, o klask ober d'eze koll ar feiz deut breman 'zo 1200 vloa* ».

En niverenn 586 (16 a viz Here 1938) : « *E kêr Vienne, Aotrich, nazied, holl tud yaouank etre 15 hag 20 vloa, a zo aet dre nerz, disadorn, e palez ar c'hardinal Innitzer, diframmet ha dêvet pep tra ennan. Goude, e voe prizoniet ar c'hardinal en e di, laket gwardou warnan* ».

En niverenn 587(23 a viz Here 1938) : « *En Aotrich, e serrer an holl gouenchou, dre urz gouarnamant ar Reich* ».

Diskuliet e vez sklaer an nazielezh evel un euzhvil o krignañ Bro-Alamagn eus an diabarzh, o tagañ ar frankizoù, sevenadur ar pobloù kenkoulz hag o sevenadur kristen.

E peurrest ar c'helaouennoù brezhonek e pleder dreist-holl gant e vroig muiañ-karet hep menegiñ an dalc'hoù bedel. Damwelet e vez dañjerioù an hollvelouriezh hag an emledegezh alaman hag italian memestra gant ur pleg da ouzhpennañ re an URSS.

Skridaozer uvel *Breiz* eo an hini nemetañ a ro tu deomp da heuliañ, a viz da viz, kresk an arvarioù hag ar gaou graet da wirioù Mab-den. Hep bezañ ur prederour meur pe ul lenneg anavezet, eñ difenner didrouz ar brezhoneg – bet renket buan e-touez ar “virourien” – dre e evezh spiswel ha dibleg, a ro testeni eus ur goulenn start a reizhded hag eus ur frankiz a spered n'heller nemet bamiñ outo.

Aet eo Erwan ar Moal da Anaon e 1957 d'an oad a 83 bloaz. Lezel a ra un oberenn divent, e brezhoneg penn-da-benn, enni seizh pezh-c'hoari warn-ugent. Skrivet en deus ivez kontadennoù e-leizh, kanouennoù ha barzhonegoù. Lod eus eus e skridoù a zo bet adembannet nevez zo².

© An Alarc'h

Erwan ar Moal e koñje er gêr e dibenn ar brezel 14-18. En a-dreñv, Marie-Adèle Le Cornic, intañvez e vreur Joseph, hag Erwan ar Moal eta. Dirak : bugale e vreur ha moereb ar Moal, Catherine Auffret.

-
- 2 Bez e c'heller menegiñ *Ar penn-bazh derv*, embannet gant *An Here* e 1991 en dastumad *Levrioù Skol al Louarn* ; *Paotr e skourjez lêr* embannet e 1992 er memes dastumad ; *Roue al laz*, embannet gant *Mouladurioù Hor Yezh* e 1996 ; *Pipi Gonto*, embannet gant *Emgleo Breiz* e 2002 hag *Ar plac'h interet div wech*, embannet gant *An Alarc'h* e 2012.

Goulc’han KERVELLA

Men glaz

Jean Lemasson a oa bet ganet e 1918, e bro Sant-Maloù. Moraer, barzh ha skrivagner 'oa. E 1934, e krogas da vorueta en Douar-Nevez. E 1936, e emouestlas, evit pemp bloaz, er verdeadurezh-vrezel. E 1946 e prenas ar vag-toneta dre lien Men Glaz, e porzh An Intel, etre An Oriant hag An Alre. Ganti e reas kenwerzh a-hed aochoù Bro-Tunizia, kent ma voe devet ar vag, pevar bloaz war-lerc'h. E-pad e vuhez e kendalc'has Lemasson da vageal a-hed hag a-dreuz morioù ar bed. Mervel a reas e 1991.

Men Glaz. E 1963 e voe embannet e levr Men Glaz. Danevellañ a ra ennañ, en un doare eeun ha fromus, penaos en doa prenet ar vag en Intel, penaos en doa he c'hempennet, klasket martoloded hag aet betek aochoù Afrika ganti. Un testeni prizius eus buhez ha labour ar vartoloded d'ar c'houlz-se ez eo ; eus ar bagoù dre lien ; eus an darempredoù etre an dud a vor ; o darempred gant ar mor : desachet ha spontet gantañ war an hevelep tro. Er pennad da heul e reomp anaoudegezh gant Gus, ur moraer ha « ne ouie ket bale war an douar ». Mignoniezh vras a savo kenetrezo o-daou. Ul levr all en deus Jean Lemasson skrivet : Pêcheurs d'éponges et chiens de mer.

Deuet e oan gant ar c'harr-boutin a-dreuz ul lanneg savet warni renkennadoù peulvanioù. Chomet 'oa ar c'harr a-sav a-raok ar bourk.

Ha me war va zroad, dre ar ru vras war-zu ar porzh. Tiez stag-ha-stag a oa a bep tu d'ar straed, serr ar boliji outo. Da zibenn miz Gwengolo 'oa, d'ar pardaez, teñval 'oa an amzer, nebeut a c'houloù e kêr. Trist 'oa an traoù, ne oan ket en va aes o vont.

Ne oa den ebet war-dro. Keuz em boe da vezañ chomet hep

mont en ostaleri gentañ, an ti nemetañ ma oa gouloù. Mall 'oa warnon en em gavout war ar porzh avat, evit gwelet al lestr a oa brud mat diwar e benn er gelaouenn *Courtier des Sables-d'Olonne*. Ur seurt bag a oan o klask ur pennad oa.

Pelloc'hik e oa un den en e azez war ur voger izel, moget ar vered ma oa an iliz en he c'hreiz. Sellet a reas ouzhin o vont hebiou. A-vec'h graet dek kammed larkoc'h ganin ma klevis trouz boutoù-koad. An den, diskennet diwar e glud, 'oa o tont da bakañ ac'hanon. Gus 'oa e anv.

Gus : Mont a ra mat ? Da belec'h emao'h o vont ?

Per : D'ar porzh.

Gus : Me ivez zo o vont di. Edon o c'hortoz unan bennak da ambroug ac'hanon. Ne blij ket din bale en va-unan. Da glask petra emao'h o vont d'ar porzh ? Mont e-bourzh ur vag bennak ? Ma, neuze ne dalv' ket ar boan deoc'h mont pelloc'h. Tud An Intel ne gemeront ket estrenien e-bourzh o listri. Peget sot on ! Marteze n'oc'h ket martolod. Ur mestr oc'h, ken buan all. Mont a rafe ur banne bihan ganin. Ha ganeoc'h-c'hwil, 'mit-hu ?

Per : Deomp en davarn-mañ, neuze.

Gus : Ket e-barzh hounnezh !

Per : Perak 'ta ? 'Peus ket arc'hant ken ? Pe, dle 'peus en ti-mañ ?

Gus : Dle, just a-walc'h. Anat eo e anavezit buhez ar vartoloded. Ur mestr oc'h, douetiñ a raen. Neuze n'eo ket embourzhiañ emao'h o klask ober. Ul lestr eo emao'h o klask. Un taol chañs ho pije kavet ac'hanon, rak me kennebeut n'on ket eus ar vro-mañ.

Per : Eus pelec'h out 'ta ?

Gus : Eus Kameled. Anaout a ran tud An Intel avat, o bagoù 'anavezan ivez 'vat. Lavaret a rin deoc'h pere zo mat, pere zo fall. Arabat deoc'h fiziout war an dud amañ.

Per : Deomp en ostaleri-hont, ma n'az peus ket a zle enni.

Gus : En hounnezh n'am eus ket re. Taolit evezh memestra. Arabat deoc'h lavaret d'ober petra oc'h deuet d'ober d'An Intel. Louarned ez eus eus an dud amañ.

Ostaleri ha stal-ispiri 'oa an ti, war ar memes tro. Dalc'het 'oa gant ar vaouez kozh, koef plaen ar vro ganti war he fenn. Koef ar pemdez, hep dantelezh. Martoloded kozh a oa ouzh an daol-greiz. Brezhoneg a oa ganto.

Per : Petra emaint o lavaret ?

Gus : N'ouzon dare. Gwenedeg eo a zo ganto. N'eo ket memes brezhoneg hag hini Penn-ar-Bed.

Per : Klaoustre eo diwar hor penn eo emaint o komz.

Gus : Ken dillo all !

Disfiziañs o deus ar Vretoned ouzh an dud diavaez-bro. Er gouzout mat a ran, o vezañ Breizhad me va-unan. Me n'on ket un den disfizius avat, ne gav ket din, yañtao. Diaes eo d'un den, ha goude ma vefe er barrez tostañ o chom, bezañ degemeret en ur barrez all, en ur gêriadenn all zoken. War ar maez emañ an traoù evel-se. Evit doare, en Arvor, eo degemerusoc'h ar voraerien. Evit amañ avat ! Ur banne sklêrijenn a oa atav er-maez. Gwelet e veze skeudoù ledan ar vartoloded kozh en-dro d'an daol. A-bep-eil e oant o komz, goustadik, en o yezh kalet, en ur bouezañ kreñv war ar gerioù, gerioù hag a oa evel peulvanoù ar maezioù pe reier an aochoù. Ne intenten netra gant ar pozioù, ar goulennoù avat a veizen, tamm pe damm.

— A-vèn é ? Berton é hinèh ? Martolod ?

— Petra za d'obir aman ?

— Argant zo getoñ ?

Ne oan ket en va aes e-touez va dilhad. Imor a zeuas ennon en-dro prestik, avat. Arabat 'oa din ober van dirazo. Ul lestr a oa da werzhañ. Mont a rafen d'ober ur sell outañ. E brenañ rafen, gant ma plijfe din ha gant ma ne vefe ket re ger. Kemer a rafen un nebeud martoloded da zont ganin en e vourzh, ar paotr Gus, na pe ve ken.

Per : Klev Gus ! Ma prenan ar *Men Glaz* e teui da vartolod e-bourzh. Warc'hoazh ez in d'ober ur gwel outañ. Bremañ 'vat em eus c'hoant debriñ koan ha kaout ur gambr evit kousket. Gouzout a rez pelec'h, Gus ?

Gus : Ti Loeiz eo ar gwellañ ti ; war gae ar porzh emañ. Un ti mat eo ha n'eo ket ker ennañ.

Ha me mont betek an ti a oa bet titouret din. En em gavet e oan en ur sal vras, sal an ostaleri ha sal-debriñ an ti anezhi war an hevelep tro. Diouzh ur penn e oa taolioù bihan gant skinier, diouzh ar penn all, un arbel, ur ganastell gant listri livet bleunioù flamm warno, un daol-goad pounner, ur c'havell a-c'hiz kozh, ur bugel kousket ennañ, gant ur boned brodet war e benn. Daou vugel koshoc'h a oa o c'hoari dindan an daol. Mont a rejont da guzhat en ur welet ac'hanon. Unan anezho a youc'has un dra bennak e brezhoneg.

Mont a ris ouzh taol ha diskenn gwin en va gwerenn. Ne welis ket Loeiz, mestr an ti, o tont er sal.

Loeiz : Mont a ra mat ?

Per : Ya. Ur banne 'po ?

Loeiz : Yec'hed mat.

Per : Yec'hed mat deoc'h, Loeiz.

Loeiz : Pell zo emaoch o c'hortoz ?

Per : O paouez en em gavout emeon.

Loeiz : Deut on d'ar porzh d'ar ouel, en ur loveal. Amzer a-walc'h din da vont ouzh ar chadenn a-raok an noz. O

pourmen on bet war ar mor pa oa un aezhennig avel Walarn-uhel. 'Benn warc'hoazh ne vezo ket ken kreñv an avel, ha pa vo aet an arnev hebiou ez in da lakaat va gouel nevez. Ma karit e c'helloc'h dont ganin e-bourzh ar *Soazig* d'ober un dro, warc'hoazh. Gwelet a reoc'h, pebezh bag dispar eo !

Laouenaat a rae va c'halon gant an degemer c'hwek graet din gant Loeiz. Gras 'oa din da c'houde bezañ bet o vale er straed teñval, gant an tiez kloz, an ostaleri yen gant ar vartoloded kozh disfiziuz, selloù du an ostizez, ar paourkaezh Gus o c'hortoz unan bennak da ambroug anezhañ betek ar porzh. Pep tra ha pep den o nac'h ac'hanon.

Per : Trugarez deoc'h, Loeiz. Gant plijadur ez in asambles ganeoc'h warc'hoazh.

Loeiz : Mont a rit d'al lien ivez ?

Per : Ya, martolod on.

Loeiz : Plijout a ra deoc'h ar vicher ?

Per : Kalz, ya.

Loeiz : Ur vicher laou eo koulskoude. N'eo ket gwir ?

Per : C'hwi 'gustum merdeñ ivez, ket ?

Loeiz : Me ? Ket ! Diouzh ar mintin ez an war ar mor, a-benn an noz e teuan en-dro d'ar gêr.

Per : Memes tra eo, ket ! En deiz pe en noz war ar mor.

Loeiz : Imbisil ma 'z oc'h ! Ne anavezit ket ar mor 'ta, evit mont da lavaret seurt sotoniaj ?

Gouzout a raen edon o paouez lavaret un dra diskiant. Ha me da reiñ peoc'h. Edo Loeiz o soñjal en un dra spontus, anat 'oa warnañ. Harpet 'oa e zaouilin ouzh an daol, paket e benn etre e zaou zorn. N'oa grik ebet gantañ ; o tebriñ soñjoù du edo.

Loeiz : Va digarezit Per. N'eo ket c'hwi zo kaoz. A-walc'h

eo din klevet ur ger a-dreuz evit ma 'z afen diwar va c'hemend-all.

Per : Din-me eo da c'houlenn digarez diganeoc'h. Ar gwir a zo ganeoc'h. Merdein en noz n'eo ket merdein en deiz eo, er gouzout a ran.

Loeiz : Selaouit ganin, Per. Un nozvezh a oa bet skubet va zad ha va breur diwar ur vag ton. Den n'en doa gwelet tra. D'an distro, va mamm he doa c'hoant gouzout penaos 'oa degouezhet ar gwalleur.

« Ne oan ket gouest da zisplegañ dezhi. “Debret int bet gant an noz,” a lavare-hi. Ma vije bet deiz pa oant kouezhet er mor hor boa kavet anezho. En noz avat ! Koll a reas he skiant vat. Pezh zo, ur gwalleur all, ken spontus all, he doa bet da c'houzañv a-raok. Marvet 'oa bet va breur henañ gant ar c'hleñved en ospital Sant-Yann en Douar-Nevez, ur pennad 'oa. 'Toare en doa-eñ galvet va mamm, ha hi he doa e glevet.

« Soñj mat 'm eus. Lakaet he doa va breur ha me da sevel e-kreiz an noz ; edo va zad o pesketa. Lakaet ganti ul liñser wenn war an daol, ar groaz, un asiedad dour benniget, un tamm skourr beuz ha goulouennoù ar Chandelour a vez enaouet pa vez kurun en noz.

« O tibunañ ar Rozera edo ar vamm, va breur ha me a oa o “tourtañ” – pouezañ butun – war ar bank gant ar c'hoant kousket. Hep ehan e tihune ac'hanomp, evit dibunañ ar Gloria d'he heul. Diouzh ar mintin, p'oa deut an tad d'ar gêr, edomp hon-tri o veilhañ hag o pediñ evit e vab koshañ. “Follez” en doa graet va zad diouzh va mamm. Kemend-all en doa graet outi ar person p'oa bet hi o c'houlenn digantañ lavaret un oferenn evit an hini marv. Nozvezh Gouel Maria Hanter-Eost 'oa. Da viz Here, e oa deut ar Sindik da gemenn deomp e oa marvet hor breur. Marvet d'ar 15 a viz Eost, da eizh eur noz. 'Kreiz an noz 'oa du-mañ, d'ar poent-se.

« Aes eo deoc'h kompren pebezh taol a voe eviti pa zeuis

va-unan d'ar gêr, eus ar pesketaerezh. Kregiñ a reas da gaout aon rak an noz. Ret e veze delc'her ar gouloù war-elum a-hed an noz. Ne gouske banne ebet ken, gant aon e vefe bet lazhet ar gouloù.

Lenn ha selaou war
www.alliamm.bzh

Adlenn... dibabit skridoù bet embannet er gelaouenn ha kinniget anezhe da weladennerien ha gweladennered al lec'hienn !

Pennadoùigoù pennadoù-kaoz ha skridoù berr kinniget gant skrivagnerien diwar-benn ar skrivañ, al lennegezh hag ar brezhoneg

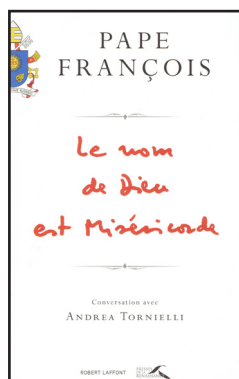
Preder skridoù war a bep seurt danvezioù kinniget deoc'h gant skrivagnerien, lennerien ha kement hini en deus c'hoant lodenniñ e breder

Dielloù dielloù a bep seurt, kaset deomp gant hiniennoù

Ha selaou ! atersadennoù, lennadennoù testennoù a c'heller selaou hag adselaou

Herve LATIMIER

**Le nom de Dieu
est Miséricorde,
Conversation avec
Andrea Tornielli,**
galleg gant Marguerite
Pozzoli,
Robert Laffond, 2016,
176 pajenn ; 15€

Divizet en doa ar Pab Frañsez gouestlañ ur bloavezh jubile d'an Drugarez. Digoret e voe ar bloavezh-se d'an 8 a viz Kerzu 2015 ha klozet d'an 20 a viz Du 2016. An div destenn a gaver el levr-mañ ha ger kinnig Andrea Tornielli o deus memes tem eta. Doare ar builh a zo disheñvel eus doare ar gaozeadenn hag a zo buhezekoc'h, met klokaat a ra

mat anezhi. Sklaer eo an titl ha mennozh diazez an daou skrid. Ul lodenn vras eus ar gaozeadenn a bled gant ar c'hofez ha sakramant ar pardon. Titloù un nebeud rannoù a c'hell reiñ un tañva eus sell Frañsez : *Chercher le moindre rai de lumière ; Pasteurs, non docteurs de la Loi ; Pécheurs, oui, corrompus non...* Evezhiadennoù ar Pab

war an diforc'h etre pec'hed ha breinadur a zo dedennus-tre (da skouer p.156 : « *La corruption est un acharnement dans le péché qui entend substituer à Dieu l'illusion de l'argent comme forme de pouvoir* ») evel mard eo e brederiadennoù war « *compassion et miséricorde* » pe « *justice et miséricorde* ». Talvoudus e vefe lenn e brezhoneg diwar-benn talvoudegezh gerioù evel trugarez, kendruez, madelezh, karantez hag an holl arlivioù a c'heller reiñ dezho...

Kalz daveoù a gaver en oberenn, danvez lennadennoù marteze... Unan eus an traoù am eus kavet heverk eo ar plas roet da Vab-

den er builh. Eürusted Mab-den evel pal en un arroudenn eus prezegenn Paol VI evit klozañ Sened-meur Vatikan II « [...] toute cette richesse doctrinale ne vise qu'à une chose : servir l'homme. Il s'agit, bien entendu, de tout homme [...] ». Perzh Mab-den er silvidigezh (e meur a ster a gav din) : « *Que l'Esprit saint qui guide les pas des croyants pour coopérer à l'oeuvre du salut...* » (p.130) ha « [...] pour une histoire féconde à construire moyennant l'engagement de tous au service de notre proche avenir. » Spi eta met gant ma ne chomimp ket difiñv o sellout ouzh an oabl...

**Aux origines d'Israël,
Quand la Bible dit vrai,**
gant William G. Dever,
galleg gant Patrice Ghirardi,
Bayard, 2005,
288 pajenn, 24€

E niverenn 334 *Al Liamm* (Gwengolo-Here 2002) e voe meneget oberenn Israël Finkelstein ha Neil Asher, *The Bible Unearthed* war ar memes

danvez. Levr William G. Dever, kelenner hendraouriezh hag antropologiezh ar Reter Tostañ e Skol-veur Arizona, a zo dedennus-kenañ peogwir e

klask reiñ an daolenn resisañ eus disoc'hoù an enklaskoù hag eus an daeloù (tabutoù zoken) war an danvez ha kinnig ar savboentoù disheñvel en un doare a seblant reizh. Reiñ a ra bep tro e ali.

Sur e c'heller bezañ eus un dra : n'eo ket bet krouet Hen-Israel gant tud deuet diavaez Kenaan. Anat eo koulskoude e kreskas spontus niver an dud e tosennoù kreiz Kenaan e penn kentañ Oadvezh an Houarn. Eus pelec'h e teuas an dud-se ? Eus Kenaan. Tud o kuitaat douaroù izel ar vro evit meur a abeg, re ideologel en o zouez. Labourerien-douar ha saverien chatal ampart e oant. O ziez 'oa tiez-feurm bras a-walc'h evit ouzhpenn ugent a dud. An tiegezh "ledan" a oa diazez ar gevredigezh. O doare bevañ 'oa simpl. Krouet o deus un etniezh nevez anavezet gant an diavaez (maen-sonn Menephta war-dro 1210 KJ-K). Displegañ a ra an aozer an traoù degemeret gant an holl pe dost met ivez an dielfennadurioù disheñvel. N'eus roud arkeologel ebet eus an Ermaeziadeg nag eus emgan-noù Yehoshoua pe ar Varnerien. Ar skridoù zo bet savet pell war-lerc'h an darvoudoù (?) a gontont.

Lavarout a ra William G.

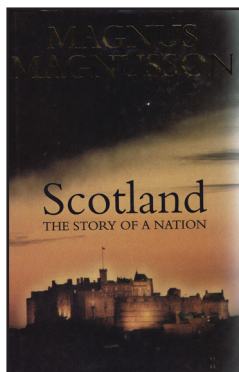
Dever n'heller ket nac'hañ e c'hellje bezañ bet e-touez an drevadennerien ur strolladig tud a vije bet sklav en Egipt hag o dije levezonet ar re all. Gellout a raje bezañ bet eus un doare Moshe eta. Ne laka ket en arvar ar rouantelezh unvan (hini David ha Salaun) a-raok rouantelezhioù Israel ha Yehouda. Lavarout a ra dreist-holl ne zleer ket meskañ ar fedoù arkeologel hag ar preder teologel. Klask gwiriañ ar Bibl dre an hendraouriezh n'eus ster ebet evitañ. Implijout ar Bibl evel unan eus ar mammenoù evit studiañ istor Israel evel ma reer evit broioù all. Netra ouzhpenn. Ur "gwengel diazez" eo ar Bibl evel ma 'z eus kalz dre ar bed. Bepred ez eus enno roud fedoù istorel met n'eo ket o fal sevel levrioù istor met degas ur preder war ar bed ha Mab-den. Gwelout a ra ivez un dañjer bras er fed e klask kostezennoù disheñvel implijout disoc'hoù ar skiant evit magañ soñjoù politikel a-du pe enep Israel a-vremañ. Klask a ra mirout un hent etre ha chom neptu kement ha ma c'hell. Danvez studi ha preder e-leizh a gaver en oberenn eta.

E-touez an danvez-se e kavan pouezus termenadur an etniezh a ro p.213 hervez an hini bet

roet gant Fredrik Barth e *Ethnic Groups and Boundaries : The Social Organisation of Culture Difference* (1966). Pa lenner pemp poent an termenadur-se e weler n'eus dave ebet d'ar

“ouenn” met d'ar sevenadur. Gellout a reer merzout emañ an nasionalisted c'hall a bep kostezenn o kaout ur sell etnek war ar pezh a glaskont ober eus Frañs daoust d'o c'homzoù...

**Scotland, The Story
of a Nation,**
gant Magnus Magnusson,
Harper Collins, 2000,
734 fajenn, £19,99

Ul levr tev met kinniget brav gant kalzik skeudennoù. Ul levr aes a-walc'h da lenn. Santet e vez en deus an aozer labouret e-pad un toullad bloavezhioù war ar chadenn *BBC2* o kinnig un abadenn istor hag hendraouriezh anvet *Chronicle* rak buhezek eo e stil ha pedagogel e zoare da zisplegañ. Bet eo bet Magnus Magusson, Islandad a orin, prezidant an *Ancient Monuments Board for Scotland* etre 1981 ha 1989 ha prezidant ar *Scottish National Heritage* etre 1992 ha 1999.

Kregiñ a ra al levr gant roudoù kentañ annezidi Skos

war-dro 7000 KJ-K war enez Rum hag echuiñ a ra gant staliadur Parlamant nevez Skos e 1999.

Dibabet en deus an aozer diazezañ e labour war oberenn Sir Walter Scott *Tales of a Grandfather* ma konte ar skrivagner brudet istor Bro-Skos adalek amzer ar Romaned betek 1745 d'e vab-bihan. Dedennus eo rak gellout a reer keñveriañ ar selloù. Ur chabistr a zo gouestlet da Walter Scott : *Chapter 29, Sir Walter Scott : « The wizard of the North »*. Deskiñ a reer traoù diwar-benn ar romantour, e vuhez hag e

vennozhioù. Skosad oa ha graet en deus kalz evit reiñ brud d’e vro ha d’he sevenadur, evit unvaniezh Bro-Skos ha Bro-Saoz e oa koulskoude ha mirour spontus war an dachenn sokial.

Luziet-tre eo istor Bro-Skos ha gellout reer bezañ kollet ur wech an amzer. Feuls-kenañ eo ivez. Gwelloc’h chom hep kontañ an dud voureviet ha lazhet...

Kennerzhet eo bet ma soñj ez eus muioc’h a draoù heñvel etre Breizh ha Skos eget etre Breizh hag Iwerzhon : an darempredoù etre an div rouantelezh a c’heller keñveriañ gant ar re etre Breizh ha Frañs, emzalc’hioù amsteriek an noblañs ivez... Traoù heverk : an troc’h etre al Lowlands hag an Highlands ; an dispriz evit ar ouezelegerien miret ganto o doareoù “sovaj” (s.o. p.40-408, politikerezh kriz Jakez I en o enep - Chapter 21, rann « *The other Scotland* »)... Daou dra a zo disheñvel a-grenn diouzh Breizh : pouez ar brotestantiezh presbiterian en identelezh skosat adalek ren Mary Stewart. Spontet e c’heller bezañ gant fanatiked evel John Knox da skouer (s.o. Chabistr 19 - daoust d’un doare kazi republikan (teokratek evel-just) da welout an traoù ha da

vennozhioù “araokour” war dachenn ar skoliata pe ur stumm kevatalded)... Ha nerzh prantad ar Sklêrijenn e Skos (gant tud evel Henry Home, David Hume, James Hutton, Henry Raeburn, Allan Ramsay, William Robertson, John Sonclair, William Smellie hag Adam Smith...).

Ar re o deus kavet plijus sellout ouzh *Braveheart* pe *Outlander* ha gavo amañ an darvoudoù o deus awenet ar filmoù.

Ar re a glask abegoù – ma ’z eus ezhomm – da startaat an darempredoù etre hon div vro a vo laouen o welout displeget sklaer e oa ar Bikted predenegerien (p.38) hag o lenn e oa marteze William Wallace a orin breizhat evel ar re Stewart (p.162 : « *His family seems to have followed the Stewarts to Scotland from Shropshire an perhaps even from Brittany.* » Pezh a ra anezhañ en un doare souezhus « *of Anglo-Norman stock* »).

Al lodenn ziwezhañ (*Epilogue* : “*There shall be a Scottish Parliament*”) a zo dedennus-tre. Ne lenner ket alies un istor eus an emsav skosat en XIX^{vet} hag en XX^{vet} kantved, berr hep bezañ eeunik.

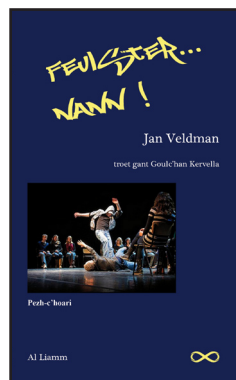
Luziet eo, gant prantadoù leun a startijenn ha re all ma seblant kazi trec'het da vat. Gwelout a reer sklaer e liammoù gant ar mennozhioù a-gleiz pe a-gleiz pellañ. Ma 'z eus ur gentel ez eo

e tleer bepred kaout spi, rak disoc'hañ a ra stourmoù Skosiz gant adsavidigezh ur Parlamant skosat... hag ur bajenn nevez eus istor Skos da vezañ skrivet.

**Herve LATIMIER &
Malo BOUËSSEL du BOURG**

Feulster... Nann !,
gant Jan Veldman,
Brezhoneg gant
Goulc'han Kervella,
Al Liamm,
44 fajenn, 9€

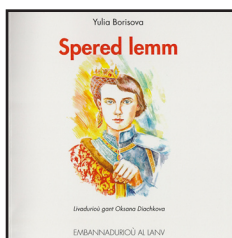

An destenn verr-se a zo anezhi ur benveg pedagogel efedus. Sklaer, eeun ha fromus, hep trueziñ betek re, daoust ma 'z eus kont eus un dra jedienn griz. Salv ma vo displeget e brezhoneg ur peur bennak, e-giz ma het Goulc'han Kervella en e rakskrid, ha salv ma vo graet ganti da lakaat ar re yaouank da boellañ war ar feulster.

Savet ha c'hoariet e oa bet *Gewelt... Nee ! (Feulster... Nann !)* e liseoù Bro-Friz, goude ma oa bet drouklazhet ur c'hrennard gant ur strollad tud yaouank du-hont. Disheñvel eo itrik pezh-c'hoari Jan Veldman un tamm mat, met lakaat a ra splann hag anat doareoù ar feulster o pegiñ en ordinaloù memestra.

Diskouez a ra an heuliad degouezhioù ma vez kresket an dañjer ganto. Displegañ a ra penaos en deus nep barrad feulster un istor hag un orin. Reiñ a ra da santout e spluj ar feulster e wriziennoù e poanioù Mab-den. Sevel a ra goulennoù diwar-benn ar c'hiriegezhioù. Kiriegezh an hini kablus koulz ha kiriegezh an dud nes. Afer an holl ac'hanomp ez eo, evit ur perzh. Lakaat a ra war-wel hon ersavioù hag hon emzalc'hioù

Spered lemm,
gant Yulia Borisova,
livadurioù gant
Oksana Diachkova,
Al Lany,
78 pajenn, 17€

Ne oar ket ar priñs yaouank derc'hel war e deod... E-kerzh ur banvez en deus kredet embann ez eo e bried ken fin ken e vefe gouest da douellañ forzh piv, betek an Dug e-unan, a ve gwell gantañ « diwall e skiant vat » neuze. Met ar c'homzoù diwezhañ-mañ n'eo ket bet plijet an Dug ganto. Ha kaset ar poufer d'an toull-bac'h ken na vo dieubet gant finesa e wreg, ma c'hello ! Penaos e tenno houmañ he spilhenn ? Se 'vo kontet

dirak ar feulster : spouron, seizi, heug, laoskentez...

Tost e santer ar feulster o virviñ en-dro deomp hag ennomp o lenn pezh-c'hoari Jan Veldman. Ur gouel, tud yaouank difoutre, ur plac'h, daou baotr... ur fulennig... hag etre dent ar rodoù emaoamp. Re ziwezhat eo. Keuz a-raok n'eus ket, keuz war-lerc'h ne dalv' ket...

MBdB

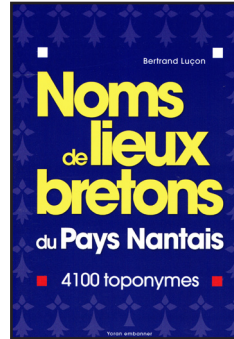
deoc'h gant Yulia Borisova en he romantig *Spered Lemm*, bet skeudennaouet gant he c'hen-vroadez Oksana Diachkova. Ur gontadenn hir eo, evit bugale dindan daouzek vloaz, ma vez dezrevellet enni taolioù-kaer ur plac'h fin ha kalonek a glask saveteiñ he friñs muiañ-karet. Skrivet eo hervez reolennoù klasel ar c'hontadennoù, gant amprouennoù liesseurt hag adlavaroù, en ur yezh heson ha barzhonius. Savet eo bet ar skrid

e brezhoneg end-eeun, gant ur
Rusianez he deus kroget da
zeskiñ brezhoneg c’hwec’h

vloaz zo. Un taol-kaer hag ur
skouer vat !

MBdB

**Noms de lieux bretons
du Pays Nantais, 4100
toponymes,**
gant Bertrand Luçon,
Yoran embanner,
512 pajenn, 25€

**Le breton parlé dans
le pays guérandais, Ar
gwenranneg, mémoire
d'une amnésie,**
gant Yves Mathelier,
Yoran embanner,
506 pajenn, 25€

Kavout a ran reizh kinnig er
memes pennad an daou pikol
levr-mañ bet kaset deomp gant
Yoran embanner. Daou levr a
studi. Daou levr o tegas, ma
vefe ezhomm, prouennoù eus
bezañs ar brezhoneg war an
dachenn a zeuio da vezañ hini
departamant al Liger Atlantel.

Daou sell disheñvel o klokaat
an eil egile.

An eil a zo ur geriadur heuliet
gant studiadennoù a-zivout an
distagadur hag un toullad krafoù
yezhadur. Diaes eo reiñ un ali pa
ne vezer ket yezhonour met
bez' ez eus amañ titouroù e-leizh
evit studiañ brezhoneg Bro-
Wenrann hep arvar.

Un doare geriadur eo al levr
kentañ ivez. Kavout a reer tri
fennad kinnig ha daou chabistr
(*A la recherche des toponymes* ;

Le contexte du Pays Nantais) a-raok kregiñ gant an anvioù-lec'h o-unan renket e meur a rann (p.p.69-370). Al lodenn ziwezhañ, *Analyse du corpus*, a zo heuliet gant ur c'hlozadur, ul levr-lennadur fonnus ha roll hir an anvioù meneget.

Danvez evit an arbennigourien evel-just. Ar re all, a re pres warno, a lenno gant plijadur ar pennad anvet *La langue bretonne au Pays nantais : résumé* (p.43), hag ar

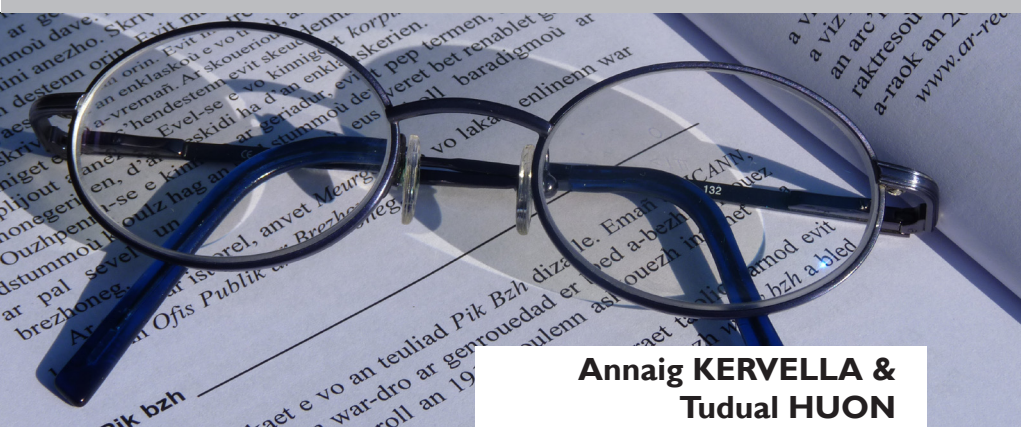
pennad *On n'a jamais parlé breton à Nantes* (p.57-59). Diaes eo chom hep menegiñ testeni ur marc'heg alaman, Arnold von Harff a zastumas un daou-ugent ger pe frazenn bennak e brezhoneg e Naoned e... 1499.

N'ouzon ket hag-eñ e vo kendrec'het ar re a lak an ideologiezh a-raok ar skiant gant an oberenn met reiñ a ra arguzennoù d'ar re all.

Daou levr a-bouez eta.

HL

NOTENNOÙ

**Annaig KERVELLA &
Tudual HUON**

AL LIAMM

Dilojet eo bet burevioù *Kuzul ar Brezhoneg* hag *Al Liamm* war un dro. Notennit mar plij ar chomlec'h nevez evit mont e darempred ganeomp. N'eo ket bet cheñchet an niverenn bellgomz.

Al Liamm

Kuzul ar Brezhoneg

Tachenn Volta 2

1 straed Ampère

22300 LANNUON

02-96-48-03-00

sekretoirva@alliamm.bzh

www.alliamm.bzh

Kuzul ar Brezhoneg :

kab@brezhoneg.org

www.brezhoneg.org

Ganedigezh :

Laouen bras eo Milio Latimier-Kervella ha Cécile Morvan o reiñ deoc'h da c'houzout eo bet ganet o merc'h Lupita d'an 23 a viz Gouere e Sant-Brieg.

Goude bezañ hir gortozet, Erna ha Divi Carpentier a zo laouen o kemenn deoc'h ganedigezh o c'hoar vihan Aziliz d'an 28 a viz Gouere.

Hor gwellañ gourc'hemennoù d'an tiegezhioù.

Kañv :

Aet eo hor mignon Christian Fagon da Anaon d'an oad a 65 bloaz. Tapet gant ur c'hrign-bev na oa ket a drec'h warnañ eo aet d'ar bed all en ur ober eizh miz. War e leve e oa abaoe un nebeud bloavezhioù hag ingal e labourer war yezh ar Folgoad. Kelenner e oa bet war ar brezhoneg e Brest. Dedennet-bras e oa gant ar yezhoù ha meur a yezh a ouie evel ar yezhoù thai ha lao da skouer hag o teskiñ Birman e oa. Beajour bras e oa ivez ha gweladennet en doa meur a vro en Azia hag e lec'h all. Lakaet en doa embann gant e geneil Yann Riou e 2015 : *Trésor du breton de l'île de Sein*, ur studiadenn bizh war brezhoneg Enez-Sun (*An Alarc'h Embannadurioù*).

Ra vo gwenn e ved.

Koun :

Ho pet soñj eus Martial Ménard aet da Anaon d'an 8 a viz Gwengolo, warlene. Hag ivez eus Yann-Kêl Kernalegenn, bet falc'het didruez d'an 29 a viz Gwengolo 1976. Pennadoù diwar o fenn a c'heller lenn e niverenn 141 *Al Lanv*.

PROFOÙ

Miz Even : Gireg & Marivon KONAN ; Anton AR BARZH
— War un dro : 10€

Miz Gouere : Dr Yves GOURVES ; Mikael ROUBY ; Marie-Rose PIPET ; Sylvie AR MOAL ; Yann-Varc'h COCHET
— War un dro : 150€

Miz Gouere : Jean-Yves LE GOFF ; Claude LANCHEC ; Jean-Claude LE THOMAS ; Patrice DREANO ; Jean BOULBRIA ; Gladig LIABEUF-LE MAGUER ; Paul AUFFRET ; Pol Yvon VIROT ; Jean LE CLERC DE LA HERVERIE ; Goulven DONVAL ; R.F. CARRE ; Loik CHAPEL ; Drian BERNIER ; Gweltaz ADEUX ; Daniel DOLLE ; Jean-Michel MAHE ; Yves MERVIN ; Lanwenn LE CORRE
— War un dro : 431€

*Mil drugarez a lavaromp ur wech ouzhpenn
d'hor skoazellerien.*

STIRAD NEVEZ FIN AR BED

Kaoz a oa eus an istor-se abaoe ur pennadig. Prest eo ! E Douarnenez 'oa bet skignet an teir rann gentañ da vare festival ar Filmoù e dibenn miz Eost. Ha berzh o deus graet. Petra eo ? Un heuliad a 7 film faltazi 10 munut pep hini. Ton ar *road-movie* a zo gant an istor, ur *thriller* eo. Lusket mat. An istor ? Tri den, pep hini o klask e hent, breset ha strafuilhet gant darvoudoù dic'hortoz ar vuhez. En em gavout a reont war hentoù ar vro. Fañch, an den kozh, a zo c'hoariet gant Roger Stephan eus Kemperle, Marie, ar vaouez oad etre gant Nolwenn Korbell eus Douarnenez ha Klet, ar paotr yaouank o tec'hout, a zo chouket gant Kaou Langoed eus Bro-Leon.

Ar rann gentañ a zo bet skignet goude *Bali Breizh* war *France3 Breizh* d'an 30 a viz Gwengolo, adal ar 6 a viz Here war *Tébéo-Tébésud* ha *TVR* hag adalek an 18 a viz Du war *Brezhoweb.com*.

WEB-STIRAD : EVEL KI HA KAZH _____

Anavezet e oa *Barzhanoff* evel strollad c'hoariva. Ur pennad zo o deus izili ar strollad dibabet mont war-zu ar c'hleweled. Gant sikour *Ar Redadeg* o deus kaset da benn ur rummad sketchoù berr ha farsus anvet *Evel ki ha kazh*. War ar rouedad e c'heller mont digoust da welet o farsadennoù ha se abaoe an deiz kentañ a viz Gwengolo.

Chadenn YouTube : <https://www.youtube.com/channel/UC0-BkH3ymf86AKThD8kIzmQ>

MAGOURIOÙ NEVEZ _____

Youn ha Solena – ar brezhoneg er vagouri. E Sant-Ervlan e c'hell ar vagouri vihan-mañ degemer betek 10 bugel oadet etre 2 viz hanter ha 4 bloaz.

Ur raktres a zo ivez e Roazhon e-lec'h ma vo degemeret 16 bugelig adalek penn kentañ 2018. Neizhig eo anv ar vagouri.

Darempred : 02 28 27 70 73

LID AN ERMINIG _____

D'ar 16 a viz Gwengolo oa bet enoret pevar Breizhad e Sant-Ke-Porzh-Olued :

- Loeiz Elegoed, eus Sant-Neve, Lesneven, 1942. Kelenner war an istor eus e vicher. Savet en doa diwar c'houlenn rektorelezh Roazhon ul levr istor a oa bet dasparzhet er skolaжоù (e galleg e

1998, e brezhoneg e 1999). Kenlabourat a ra bepred gant *Skol Uhel ar Vro* ha gant *TES*, ti-embann ar skolioù.

- Alan Noac'h, eus Plogoneg, 1932. Dastumet en doa bet pinvidigezh an hengoun dre gomz er Porzhe. E Loudieg emañ o chom pell zo ha dizehan e studi hengounioù ha boazioù tud ar vro eno.

- Mari Riwal, eus Kemper, 1955. Kelenner ez eo bet. Hec'h amzer vak a zo bet gouestlet d'ar c'helc'hioù keltiek (Pont-Aven, Kemper, Pont-'n-Abad). Kaset he deus ul labour padus a youl vat. Ezel eo eus bodadoù barn e kenstrivadegoù.

- Joël Auvin, gwelloc'h anavezet gant e anv treser Nono, eus Iniziag-Lokrist, 1949. Kelenner war ar brederouriezh eo bet. War don ar fent hag ar flemm e tres abaoe pell-pell. E sell lemm a gont istor hor c'hevredigezh hiziv an deiz, istor ar Vretoned. Ur gwir deñzor eo e dresadennoù.

Medalenn *Skol Uhel ar Vro* a zo bet roet da :

- Levraoueg niverel *ETBE*, ensavadur teuliaouiñ breizhek hag europat.

- Ker, park tematek war istor Breizh, staliet e Gwened.

- *CanalBreizh*, kentañ skingomz-web o skignañ sonerezh Breizh.

REOLENNOÙ KENSTRIVADEG DANEVELLOÙ EVIT KRENNARDED 11-15 VLOAZ

Aozet eo ar genstrivadeg-mañ gant ar gevredigezh *La Baie des Livres* (www.labaiedeslivres.com) hag ar c'hevread *KLT* (www.klt.bzh) hag e gevredigezhioù ezel.

Digor eo ar genstrivadeg d'an holl dud.

Danvez an danevelloù a rank bezañ da gentañ penn evit lennerien / krennarded etre **11-15** vloaz.

Ar skridoù a vo savet e brezhoneg peurunvan.

Ar skridoù a rank bezañ krouidigezhioù gwirion ha bet diembann betek-henn.

Ne vo kaset nemet un danevell dre genstriver.

Skriverezet e vo ar skrid.

Niver a arouezennoù en destenn : etre 15 000 ha 20 000 arouezenn d'ar muiañ hep kontañ an esaouennoù.

Dodenn : « **Sot-rik !** »

N'hell ket izili ar juri kemer perzh er genstrivadeg.

500 euro a vo roet d'an hini a yelo ar maout gantañ, 300 euro d'an eilvet ha 200 euro d'an trivet. Bez' e c'hell ar juri chom hep reiñ ar prizioù ha/pe reiñ prizioù kalonekaat.

Roet e vo ar prizioù da-geñver *Foar levrioù ar re yaouank Bro Montroulez* e Sant- Martin-war-ar-Maez d'ar Sadorn 25 a viz Du 2017. Bez' e ranko al loreidi bezañ e Sant- Martin-war-ar-Maez da resev ar prizioù.

Ar gwirioù war ar skrid a chom gant aozerien ar genstrivadeg. Embannet e vo an teir danevell loreet e-barzh ar gelaouenn *Al Liamm*.

Ar skridoù a rank bezañ kaset da g/KLT **a-benn ar Merc'her 08 a viz Du 2017** : KLT 41 Kae Bro Leon 29600 Montroulez pe klt@wanadoo.fr. Titouroù ouzhpenn : 02 98 63 98 79 – 06 82 77 10 10.

Dre gemer perzh er genstrivadeg-mañ e tisklêr ar perzhiad asantiñ d'ar reolennoù ha da zivizoù ar juri.

IK HEB GEEN ANDER LAND GANT JEAN DELOOF _____

Titl an dastumad a zo troidigezh ur werzenn savet gant Per-Jakez Helias : *N'em eus lec'h all ebet*.

Un adembannadur eo e gwirionez, met brasaet e-keñver hini 1998 : 495 pajenn ennañ (118 pajenn ouzhpenn en taol-mañ), 37 barzh (5 nevez), 150 barzhoneg en holl (18 nevez). Dav eo lavarout ivez ez eus 5 barzhez – ha n'eo ket unan hepken evel ma oa skrivet diwar fazi war niverenn 422 ar gelaouenn – en dastumadenn, da

lâret eo 16% eus ar barzhonegoù memestra. N'eus dastumad barzhonegoù all ebet ken pinvidik hag hemañ.

35,99€ e kousto deoc'h.

Chomlec'h Jan Deloof : Lindelaand 25, B-8550 Zwevegem - België. Plg. : 00.32.56.75.60.03

OALD LANDELO

Aozet e vo kentelioù-nnoz evit an dud deuet goude an distro-skol. Digoret e vo al liveoù hervez ar goulennoù. Ur stal komz a vo kinniget ivez. Adalek 115€ evit ar bloavezh.

Kinniget 'vo ur stal kan e brezhoneg div wech ar miz adalek penn kentañ miz Here. Kaset 'vo ar c'hentelioù en-dro gant Jean-Claude Talec. Kinnig a raio deoc'h kanaouennoù a bep seurt : kan-ha-diskan, gwerzioù ha sonioù. Digor d'an holl. 90€ evit ar bloavezh.

Staj brezhoneg war ur sizhunvezh e-pad vakansoù gouel an Hollsent etre al Lun 23 betek ar Gwener 27 a viz Here.

Staj digor d'an holl, deraouidi pe tud deuet. Digoret e vo al liveoù hervez ar goulennoù. Bod ha boued war al lec'h er Presbital Kozh.

Titouroù

Thomas Postic / Kenurzhier

oaled-landelo@orange.fr

Presbital Kozh, 3, straed ar Stêr-Aon - 29530 Landelo

02 98 93 93 08

STAJOÙ BREZHONEK GANT STUDI HA DUDI

Studi ha Dudi Plijidi a kinnig deoc'h studiañ brezhoneg.

Ur Sadorn bep miz (9 eur hanter / 5 eur hanter)

- d'ar Sadorn 14 a viz Here 2017

- d'ar Sadorn 11 a viz Du
- d'ar Sadorn 9 a viz Kerzu
- d'ar Sadorn 13 a viz Genver 2018
- d'ar Sadorn 14 a viz C'hwevrer
- d'ar Sadorn 17 a viz Meurzh
- d'ar Sadorn 14 a viz Ebrel
- d'ar Sadorn 12 a viz Mae

Daou staj war ar sizhun :

Eus al Lun 5 betek ar Gwener 9 a viz Meurzh

Eus al Lun 16 betek an 20 a viz Gouere

Prizioù :

- 7€ skodenn *Studi ha Dudi*

- 38€ an devezh staj

(Distaolioù posupl : pellgomzit deomp evit goût hiroc'h)

12€ pred kreisteiz

6 straed Sant Pêr

22 720 PLIJIDI

02 96 13 10 69

studi-ha-dudi@wanadoo.fr

GERIADUR AL LIAMM

Kroget eo skipailh *Al Liamm* d'ober un adsell d'ar geriadur bet embannet e 2014. Ur skoazell a-zoare e vije evidomp ma c'hellfemp kaout ali hon koumananterien a implij en un doare stank a-walc'h ar geriadur. Chomet zo fazioù a ranker reizhañ, mankoù zo ivez, gerioù nevez a ranker ouzhpennañ ha lod all a zo da skarzhañ kuit moarvat.

Kasit deomp hoc'h evezhiadennoù, ar fazioù bet notennet ganeoc'h ma c'hellimp gwellaat hor geriadur a-gevret.

Kasit hoc'h evezhiadennoù da : sekretourva@alliamm.bzh

NAONED E BREIZH

N'eus ket bet eus ar vanifestadeg d'an 30 a viz Gwengolo a-benn ar fin. Skourroù disheñvel a glask kas war-raok ar stourm evit Naoned e Breizh. Siwazh dizemglev ha digompren a zo savet. Daoust ha prientet mat e oa bet ar surentez evit gelllet dibunañ dibistik dre straedoù An Naoned ? *Kendalc'h* en doa raktreset ur gaozeadenn a c'hellfe bezañ bet dedennus gant perzh Jean Ollivro, Rozenn Vilin, Jean-Michel Le Boulanger, Paul Molac ha Michel Guillaume. Un toullad tud a zo 'n em adkavet en Naoned memestra, an deiz-se, goude merenn.

KATALUNIA

Ur skouer all, saviad all, doareoù all. Unvanet mat e seblant pobl Katalunia bezañ. Padal he deus an demokratelezh kalz a vec'h o vont war-raok. Ne vez ket lakaet e pleustr gant Stadoù zo, Spagn en o zouez.

Peadra zo da vezañ gwall nec'het gant an doare eo bet berzet ouzh Katalaniz mont da vouezhiañ. Taer-kenañ ha kalet eo bet ar Stad Spagnol. Tud c'hloazet, tud disprizet. Feulster. Ket en abeg d'ar voterien avat. Ne glever ket pennoù bras ar Stadoù european o tifenn gwirioù ar pobloù. Reoù ar Stadoù kreizenner kentoc'h.

FAÑCH

Gant an trubuilh o deus tud Fañch vihan evit skrivañ an anv o deus dibabet evit o mab eo sotoni ha strizhded ar Stad C'hall a zo lakaet war-wel. Ti-kêr Kemper en doa asantet degemer an anv-bihan Fañch gant an Ñ, ar pezh 'oa reizh, hervezomp atav ! Met se

'oa lakaat unaniezh Frañs hag ar galleg en arvar... nebeut a dra a c'hell digempouezañ bro gwirioù Mab-den war ar seblant !

Divizet o deus kerent ar paotrig kenderc'hel gant ar stourm. Skoazellet int gant kalz eus ensavadurioù ha kevredigezhioù breizhek. Tu zo d'o sikour en ur gas ur skodenn bennak (Skoazell Vreizh a ra war-dro). Gourc'hemenoù d'ar familh evit bezañ pennek. Ur gwir diazez eo evit ar paotrig dougen an anv bet dibabet gant e dud ha skrivet, reizh ha mat, e brezhoneg.

Bernezh Rouz, prezidant Kuzul Sevenadurel Breizh en doa savet ur studiadenñ a-feson war istor an Ñ (hag el lizherenneg c'hall eo bet en implij ivez !). Pennadoù a bep seurt hon eus bet tro da lenn er c'helaouennoù, an darn vrasañ anezho o sevel a-du gant Fañch gant an dildenn. Un ober da vezañ heuliet a-dost eo bremañ.

(AD)KOU MANANT

☐	Breizh ha Bro-C'hall	(35 €)	€
☐	Studier, Dilabour (<i>testeni da gas</i>)	(19 €)	€
☐	Niverel	(15 €)	€
☐	Broioù all	(40 €)	€
☐	Skoazell (<i>testeni tailhoù evit ur prof a-us da 15€</i>)		€

☐ Lamadenn SEPA (a erlec'h ar RIB)

Postel :@.....

RIB Boutin		AL LIAMM - TIR NA NOG		
Bank	Dorikell	Kont	Alc'hwez	Lec'h
15589	22805	03621372040	03	CCM LANNUON

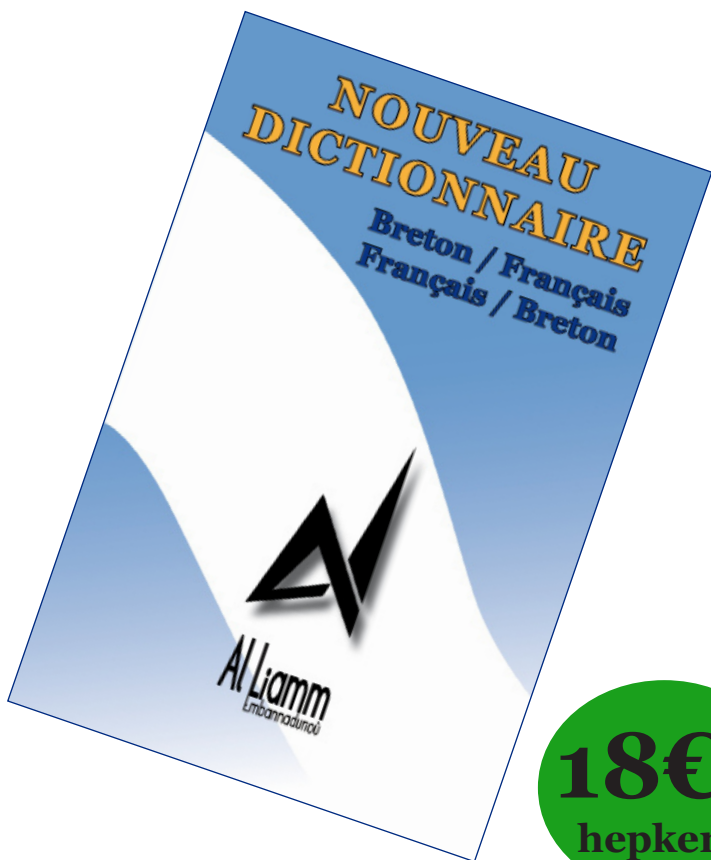
IBAN Etrebroadel :
FR76 1558 9228 0503 6213 7204 003

BIC : CMBRFR2BARK

❑ En ur groaziañ ar garrezenn-mañ e nac'han resevout dre bostel pe lizher kemennadennoù
Al Liamm ha Kuzul ar Brezhoneg

Geriadur nevez AL LIAMM

Adwelet, brasaet, nevesaet,
ouzhpenn 62 000 ger,
1 518 pajenn, 15x11,5cm

18€*
hepken !

DEUET ER-MAEZ !!!

* 7,50€ mizoù-kas

Keleier eus Breizh hag ar bed, embannet bep eil
miz gant Skol an Emsav...

Bremañ

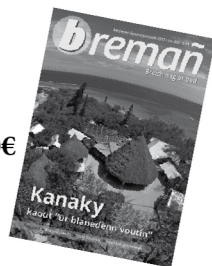
Koumanantit buan !

39€ / bloaz - Estren : 49€ - Skoazell : 50€

25 str. Pierre Martin - 35000 Roazhon

Pellg. 02.99.38.75.83

www.skolanemsav.bzh

ROC'H DIWAN : font-debarzhadur Diwan.

**Degemerout a ra ho legadennoù ha roadennoù
evit raktresañ dazont Diwan.**

Roc'h Diwan, Z.A. Sant-Erel, BP 147, 29411 Landerne Cedex. Pg 02 98 21 33 69
postel : diwan.breizh@wanadoo.fr

Bep tri miz lennit

Al Lanv

Liesdoare : politikerezh etrevroadel,
stourmadoù ar vro, sevenadur

Koumanant : 30€ / bloaz - Skoazell : 40€

59 hent Kerdronioù Vihan - 29000 Kemper

Deskit brezhoneg pe gembraeg dre lizher !

Skol Ober

14 straed Louzaouenn-an-Hañv - 22300 Lannuon

Pellg. 02.96.48.03.00

WWW.SKOLOBER.COM

Barzhonegoù	Lies bed eo va bro, gant F. LANNUZEL Broellañ, gant J. BOUCHERIT Barzhonegoù berr, gant P-Y. KERSULEC
Kanaouenn	Bro gozh va mamm, gant T. KALVEZ
Danevelloù	Klañvour ar gambr 212, gant Y. AR GOV Ur spered dieub, gant J. PHILIPPE O tistreiñ deus foar Landi, gant D. SIBERIL Mont gant an hentoù, gant H. AR GALL
Marvailh	Ar roue mat, gant Y. BORISOVA
Skrivagnerien	Angèle Jacq, Ar vuhez gwir, gant ALLIAMM & BREZHOWEB
E koun	100 vlez zo : marv Bleimor, gant I. AR FUR Yann-Ber Kalloc'h, gant A. HEULIN Erwan ar Moal, brezhoneger, kelaouenner, labourer-douar, enepnazi, gant J.-J. MONNIER (bzhg gant H. LATIMIER)
Pennad-kaoz	Men glaz, gant G. KERVELLA

Heklev Sevenadurel

A-dreuz lenn
Petra nevez ?
Notennoù

Evit koumanantiñ skrivit da :

Al Liamm
Tachenn Volta 2
1 straed Ampère
22300 LANNUON

Pgz 02.96.48.03.00

Postel : sekretourva@alliamm.bzh

Koumanant bloaz, Breizh ha Bro-C'hall..... 35C

Koumanant bloaz, Broioù all..... 40C

Koumanant bloaz, Studierien, tud dilabour 19C

Koumanant bloaz, Niverel..... 15C

Ti-moullañ
Ouestélio - BREST

I.S.S.N.
0024-1733 (paper)
2268-5278 (niverel)

7€